

แค่วิญญาณครุที่ฉันรักยิ่งชีวิต

.....

เธอที่รักทุกคน ฉันรู้ซึ่งแล้วว่า **หยาดน้ำตาทุกหยดของครุที่ลั่งลงสู่พื้นดินนี้** มันหมายถึงจิตวิญญาณ ซึ่งอุทิศให้กับความสุขของมวลมนุษยชาติ อย่างปราศจากรอยเปราะเปื้อนอันเกิดจากมลทินของสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น

เธอที่รักของฉัน เธอคงจะรู้แล้วใช่ไหมว่า ชีวิตฉันมันผ่านพ้นมาแล้วจนถึงวัยใกล้ 80 ปี เข้าไปทุกที ตลอดชีวิตที่ผ่านมา ตัวเองไม่เคยคลาดความรักความสนใจที่จะ เรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างจาก เพื่อนมนุษย์ เช่น เธอทุกคน ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตามที่ผ่านเข้ามาสู่วิถีชีวิตตัวเอง ทำให้รู้ความจริงว่า **ทุกสิ่งล้วนเหตุกับผลถึงซึ่งกัน และกันหมด** กับอีกด้านหนึ่งก็คือ ฉันไม่เคยขาดความรักขนุ่นหลังเช่นเธอ ซึ่งเป็นความหวังของสังคมด้วย

ประสบการณ์ชีวิตอันล้ำลึกด้วยคุณค่าซึ่งฉันได้รับจาก เธอแต่ละคนเท่าที่ตัวและใจฉันเอง ได้สัมผัสมาแล้ว อย่างประมวลจากการ เลือกรักที่รักมักที่ชังมันได้บอกให้ฉันรู้ชัดเจนยิ่งขึ้น ท่ามกลางความรู้สึกซาบซึ้งใน เธอทั้งหลาย ที่เพิ่มพูนมากขึ้นเรื่อย ๆ ว่า **เธอนั้นแหละคือครุผู้มีคุณค่าที่สุดสำหรับชีวิตฉันเอง**

ฉันขออนุญาตกล่าวว่า การพูดอย่างนี้ เกิดจากการถอดความรู้สึกจากหัวใจออกมาพูดจริง ๆ ไม่เช่นนั้นแล้วก็เหมือนกับว่า ฉันพูดเพื่อทำลายความสุขของตัวเอง ซึ่งมันขัดกับธรรมชาติอันมีอยู่ในใจฉันมานานมากแล้ว

เพราะเท่าที่เวลาผ่านพ้นมารวม 80 ปีจากการมุ่งมั่นปฏิบัติ มันก็านมากพอสมควรสำหรับชีวิตบุคคลคนหนึ่ง ซึ่งช่วงหลัง ๆ ฉันคิดครั้งใดก็พบความจริงได้ทุกทีว่า **เธอต่างหากที่เป็นฝ่ายให้ความสุขอันแท้จริงแก่ฉัน** ยิ่งทุกครั้งที่ผมเห็นว่า **วิถีชีวิตเธอแต่ละคนเจริญเติบโตขึ้นมาแล้วมีแนวโน้มทำให้ฉัน** เชื่อมั่นว่า **คงจะมุ่งสู่ทิศทางที่สวยสดงดงามด้วยคุณธรรมประจำใจ**

สิ่งนี้เอง ที่มันทำให้ฉันรู้สึกว่า มีความสวยสดงดงามเหนือความงามของดอกไม้ ซึ่งแม้ว่าจะบานแล้วทำให้รู้สึกสวยงามแค่ไหนก็ตาม แต่แล้วมันก็ผ่านไปสู่อุณหภูมิเย็นและร่วงหล่นลงสู่พื้นดินสูญสิ้นไปในที่สุด ส่วนความงามซึ่งมีอยู่ในหัวใจเธอนั้นซิ มันมีวิญญาณที่สามารถสานต่อไปสู่เพื่อนมนุษย์คนอื่น ๆ ได้อย่างเป็นธรรมชาติ

ในเมื่อเราแต่ละคนต่างก็แสวงหาความสุขด้วยกันทั้งนั้น แต่ถ้าถุกคิดต่อไปอีกสักนิดหนึ่งมันก็ยังจะมีสิ่งซึ่งน่าจะค้นหาความจริงด้วยตัวเราเองต่อไปอีกว่า **ความสุขอันใจเล้า ที่ช่วยให้เกิดความมั่นคงยั่งยืนและยังมีสังขรณ์ที่สามารถสานต่อไปให้กับเพื่อนมนุษย์คนอื่น ๆ ได้อีก**

มาถึงช่วงนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างเท่าที่ชีวิตฉันผ่านพ้นมาแล้ว มันไม่มีคำว่าดีหรือไม่ดีหลงเหลืออยู่ในความรู้สึกอีกต่อไป คงมีอยู่แต่คำสอนจากเธอทุกคนที่ช่วยให้ฉันรู้ว่า **เธอได้มอบสิ่งอันทรงคุณค่าไว้ให้แก่ฉันมากกว่า สิ่งซึ่งฉันได้ให้เธอไว้แล้ว** หากวิถีชีวิตเธอเองมีโอกาสดำเนินต่อไปสู่นาคต สามารถรักษาความเป็นตัวของตัวเองไว้ได้อย่างมั่นคง ท่ามกลางกระแสสังคมซึ่งมีอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลง ที่โหมกระหน่ำเช่นพายุร้ายในที่สุด เธอก็คงจะมองเห็นความจริงจากสิ่งซึ่งฉันถอดหัวใจออกมาพูดกับเธอในโอกาสนี้

ตลอดชีวิตอันยาวนานสำหรับบุคคลคนหนึ่ง ฉันรู้ว่าสิ่งซึ่งตนรักษาไว้อย่างสุดหัวใจมาโดยตลอดนั้น คือสิ่ง **ที่ฉันมีอยู่เพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น** แต่มันก็เป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับชีวิตเราแต่ละคนผู้ซึ่งใฝ่หาความมีคุณค่าที่แท้จริง นั่นคือความเป็นตัวของตัวเองซึ่งฉันปฏิบัติมาตลอดเส้นทางชีวิต ไม่ว่ามันจะราบเรียบหรือขรุขระแค่ไหน ฉันอุตส่าห์สู้ระมัดระวังอย่างดีที่สุด จากความรู้สึกรักและเป็นห่วงในตัวเธอทุกคนว่า น่าจะได้รับสิ่งซึ่งมีเหตุมีผล อันนับได้ว่า **เป็นการสอนที่ไม่ได้สอน แต่มีผลถึงรากฐานความรู้สึกซึ่งอยู่ในหัวใจเธอทุกคน** ได้อย่างเป็นธรรมชาติ

นี่ก็คืออีกสิ่งหนึ่งซึ่งฉันนำมาพูดแล้วทำให้รู้สึกขึ้นได้ ถ้ามองในมุมกลับก็น่าจะพบความจริงว่า เธอ
อีกนั่นแหละคือผู้ที่สอนให้ฉันมั่นคงอยู่กับเหตุและผล ซึ่งมันเป็นการสอนที่ เธอคิดว่าไม่ได้สอน แต่มันให้คุณค่าอัน
ล้ำลึกเพิ่มขึ้นในหัวใจฉันเอง

ฉันทวนกลับไปนึกถึงภาพซึ่งอยู่ในช่วงที่ยังเป็นเด็กเล็ก ๆ คนหนึ่งเช่นเดียวกับเธอหลายต่อหลายคน
เท่าที่ตนพบความจริงอยู่ในขณะนี้ ทำให้เห็นได้ว่า ฉันเองมีหัวใจเบิกกว้างมาตั้งแต่ช่วงนั้น ฉันยังจำสิ่ง
ซึ่งอยู่ในอดีตได้ชัดเจนว่า **คนเป็นคนจริงใจกับเพื่อน ๆ ทุกคน แม้ระหว่างนั้นเพื่อนฉัน ที่เป็นรูปธรรมก็ยัง
มีขอบข่ายไม่กว้างนัก** แต่ดูเหมือนว่า ความคิดฉันมันจะมองทุกสิ่งอย่างไม่มีการรอบกำหนดตัวเองมาตั้งแต่ช่วงนั้น
แล้ว อีกทั้งยังไม่ยอมให้มีสิ่งอื่นใด เข้าไปแอบแฝงอยู่ในส่วนลึกของหัวใจแม้แต่น้อย

**ถ้าใครซึ่งเป็นผู้ใหญ่จะพูดว่า "เป็นไปตามประสาของเด็ก ๆ " ก็คงจะต้องมองย้อนกลับไปที่หาผู้ใหญ่คนที่
พูด เพื่อค้นหาความจริงสำหรับเก็บไว้เป็นความรู้จากอีกมุมหนึ่ง**

สมัยที่ฉันยังมีอายุเพียง เริ่มขึ้นเลขสองตัว ตนก็เป็นคนมีนิสัยรักที่จะสอนเพื่อนมนุษย์ทุกคนอยู่ในหัวใจ
แล้ว กับอีกด้านหนึ่งก็พบว่า หลายคนที่ยังมองมายังฉันแล้วรู้สึกว่า เป็นคนมีหัวคิดไวมากแม้ภายในกระบวนการ
เรียนรู้ในชั้นเรียนซึ่งมีลักษณะเน้นที่ด้านรูปแบบ หลังจากครูให้การบ้านเลขคณิตบ้าง เรขาคณิตบ้าง มักพา
ให้ฉันเห็นคำตอบที่ตั้งแต่สิ่งเหล่านั้นยังปรากฏอยู่บนกระดานดำ

มันไม่ใช่เป็นเพราะธรรมชาติในตัวฉันเองซึ่งมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ทุกคนออกหรือ ที่ทำให้สัญชาต-
ญาณของ เขาทั้งหลายมันบอกตัว เขาเองว่า **"เจ้าจงเข้าไปถามเขาเถละ แล้ว เขาจะอธิบายทุกสิ่งทุกอย่างตาม
ที่เขาเข้าใจ ชนิดออกหัวใจออกมาจากส่วนลึกของตัว เขาเอง อย่างปราศจากการปิดบังอำพรางไว้แม้แต่น้อย"**

มันทำให้ฉันรู้สึกจากธรรมชาติที่อยู่ในตัวเองว่า **ความจริงน่าจะเป็นอย่างนั้น** เพราะการที่บรรดาเพื่อน
แทบทุกคน เข้ามาหาฉันด้วยความรู้สึก เชื่อมมัน ที่จะถามปัญหาเกี่ยวกับบทเรียนซึ่งตนสงสัยอย่างสนธิใจนั้น มันคือ
ภาษาธรรมชาติซึ่งยืนยันความจริงในสิ่งที่ตัวฉันเองมองเห็นได้แล้ว

เพื่อนฉันหลายต่อหลายคนยังคงรู้สึกว่ **เรขาคณิตคือวิชาที่ว่าด้วยเรื่อง เส้นตรง และ เรื่องราวของแ่ง
มุมรูปแบบต่าง ๆ** แต่ฉันกลับ เริ่มรู้สึกตั้งแต่บัดนั้นว่า **วิชานี้ฝึกให้คนคิดเพื่อสานสิ่งซึ่งมีเหตุมีผลถึงซึ่งกันและกัน
ทั้งระบบ หรืออีกนัยหนึ่ง การเรียนวิชานี้ มีผลช่วยชำระล้างภาวะยึดติดซึ่งมีอยู่ในรากฐานความรู้สึกของแต่ละ
คน เพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้รู้ เหตุรู้ผลได้ตั้งแต่เล็ก** แต่ฉันก็ไม่ เคยได้ยินครูที่ยืนสอนอยู่หน้าชั้นหลายต่อหลายคน
เคยพูดถึงสิ่งนี้ให้นักเรียนฟังเลยแม้แต่น้อย

ดังนั้น แม้จากการเรียนวิชาเรขาคณิต มันก็ได้สะท้อนให้เห็นความจริงว่า **ทั้งตัวและใจฉันเองไม่คอย
จะยึดติดอยู่กับอะไรต่อมิอะไรมาตั้งแต่เล็ก ๆ แล้ว จึงมองเห็นความจริงว่า คนที่มีความเป็นครูอยู่ในวิญญาณจริง
ควรมีจิตใจเบิกกว้างต่อเพื่อนมนุษย์ทุกคน อยู่ภายในรากฐานตัวเองอย่างเป็นธรรมชาติ**

แต่ในช่วงนั้นฉันเองก็ไม่ เคยคิดเลยแม้แต่น้อยว่า **ตนเป็นครูใครต่อใครทั้งนั้น** แต่กลับรู้สึกว่า **ฉันทำทุก
สิ่งทุกอย่างเพราะความรักมากกว่า** มาถึงช่วงหลัง ๆ เมื่อทวนกลับไปค้นหาความจริงจึงมองเห็นว่า น่าจะเป็น
เพราะเหตุว่า **นิสัยตัวเองคงไม่ชอบคิดและทำอะไรอยู่เหนือคนอื่น** แม้กระทั่งคนที่วิถีชีวิตยังไม่ถึงตนก็ตาม
แต่ก็มีความ เชื่ออยู่ในหัวใจมาตั้งแต่ช่วงนั้นแล้วว่า **ความรักที่จะให้แก่เพื่อนมนุษย์ทุกคน ซึ่งเกิดจากรากฐานจิตใจ
ใจที่อิสระ มันช่วยให้คนมีความสุขตามที่ปรารถนา**

เธอที่รักของฉันทุกคน จากประสบการณ์ชีวิตเท่าที่ผ่านพ้นมายาวนานมากพอสมควรแล้ว ฉันมี เรื่องราว
ที่ช่วยสอนให้ตน เรียนรู้ความจริงเป็นช่วง ๆ แต่ก็ใครจะขอหยิบยกมาเป็นตัวอย่าง เพื่อฝากไว้ให้ เธอคิดสัก 2-
3 เรื่อง ซึ่งฉันคิดว่ามันเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนพอสมควร

พ่อกับแม่คือครูคนแรกของชีวิตฉัน

ถ้าใครมองเห็นได้แต่เพียงภาพเปลือก อาจคิดว่าชีวิตพ่อกับฉัน คงจะสบายมาตั้งแต่เกิด แต่มันหาได้ เป็นเช่นนั้นไม่ พ่อฉันพึ่งสิ้นเมื่อปีที่ผ่านมา รวมอายุได้ 100 ปี ขณะที่ฉันมีอายุ 76 ปี **พ่อแก่กว่าฉันสองรอบ** แม้ว่าพ่อจะทำงานอยู่ใกล้ชิดพระยุคลบาทรัชกาลที่ 6 มาตั้งแต่เริ่มเข้ารับราชการจนกระทั่งสิ้นพระชนม์ แต่ ถ้าใครได้หนังสือแจกในพิธีพระราชทานเพลิงศพพ่อ หลายคนบอกว่า **อ่านแล้ววางไม่ลงง่าย ๆ เลย**

ชีวิตพ่อต่อสู้มาด้วยลำแข้งตัวเองอย่างโชกโชน เคยเป็นเด็กรับใช้ในโรงพยาบาล เคยพายเรือบลำใหญ่ รับจ้างส่งคนข้ามฝากอยู่ตรงท่าหน้าปากคลองมหาชัยจังหวัดสมุทรสาครในขณะที่ยังไม่ถึง 10 ขวบ โดยที่ไม่เคยรู้จักหน้าพ่อแม่เลย ลูกเจ้าของโรงพยาบาลเคยเล่าให้พ่อฉันฟังว่า ปู่ฉันเป็นขุนนางผู้ใหญ่

จนกระทั่งอยู่มาวันหนึ่ง พ่อเดินทางมาที่นั่นและนั่งเรือลำนั่งเรือพาย เสร็จแล้วหันมาบอกลูกคนนั้นว่า **เจ้าเด็กคนนั้นมันพายเรือเหนื่อยมาก ทำไมไม่ให้อะไรมันเลย** นั่นแหละล่ะ ลูกจึงบอกว่า **ท่านจำลูกตัวเองไม่ได้ครับ** ทำเอาพ่อยืนน้ำตาซึม ยังมีอีกหลายต่อหลายเรื่องที่พ่อบันทึกไว้ด้วยลายมืออันปราณีตของตัวเอง ชนิดที่หากคนจับได้ไม่ง่ายเลย

สรุปแล้ว **พ่อเป็นคนที่มีความเป็นตัวของตัวเองชัดเจนมาก ๆ** แม้มีคนนำมาถวายตัวแต่ในวัง จนกระทั่งได้เข้าเรียนในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นรุ่นแรก ๆ และยืนอยู่ท่ามกลางลูกขุนนางที่มียศศักดิ์สูง ๆ จึงถูกคุกคามและได้ยินเสียงการพูดจาถากถาง แต่พ่อก็ไม่รู้สึกสะทสะท้าน ยิ่งถักมาได้เป็นหัวหน้าชั้น และเลื่อนฐานะขึ้นมาเป็นหัวหน้าคณะ จนกระทั่งเป็นหัวหน้านักเรียนทั้งโรงเรียน ซึ่งในนั้นมีบรรดาลูกเจ้านายระดับสูงอยู่หลายองค์ ฟังแล้วคล้ายกับชีวิตฉันก่อนจะเข้าไปรับตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มากที่สุดทีเดียว

หลังจบการศึกษาแล้ว ในหลวงทรงชุบเลี้ยงต่อมาโดยให้อยู่ใกล้ชิดพระยุคลบาท แต่พ่อก็ไม่เคยเลยที่จะเอ่ยปากขอรับพระราชทานอะไรจากในหลวง อีกทั้งยังไม่เคยเข้าก็เข้าพวกใครทั้งนั้น คงมุ่งมั่นทำงานรับใช้พระยุคลบาทจากรากฐานที่อิสระมาตลอด แม้ตัวเองจะอยู่บ้านไม่ขึ้น เคี้ยวซึ่งมีลักษณะคล้ายเรือแฉกหลังเล็ก ๆ

ฉันรับสารภาพว่า คนไม่ค่อยจะได้พบหน้าพ่อ เพราะทุ่มเททำงานอยู่แต่ในวังอย่างทามรุ่งทามค่ำ ช่วงนั้นฉันยังมีอายุไม่เกิน 6 ขวบ **ฉันเป็นลูกคนโต** ยังมีน้อง ๆ อีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นผู้ชายทั้งหมด ตัวฉันเองได้รับการเลี้ยงดูจากคุณยายมาตั้งแต่เกิด จนกระทั่งมีอายุได้ 6 ขวบคุณยายก็สิ้นชีวิต

ฉันได้ยินแม่เล่าให้บางคนฟังว่า **คุณพ่อพูดว่า แม่เป็นลูกคนโต ถ้าเอาไว้กับเราเขาจะไม่ดีเท่าที่ควร** (ชื่อเล่นของแม่ชื่อ **ตาแม่** คุณตาตั้งชื่อนี้ให้ เพราะเมื่อเล็ก ๆ นัยตาแม่จริง ๆ) น้อง ๆ ก็เรียกฉันว่า **พี่แม่** จนกระทั่งถึงขณะนี้

คำพูดจากพ่อมีอะไร ๆ ผ่นอยู่ในความลุ่มลึกมากที่สุดทีเดียว แต่ระหว่างช่วงนั้น **ฉันเองคงยังไม่อาจรู้ได้**

จากนั้นเป็นต้นมาฉันก็ถูกเอาไปไว้โรงเรียนประจำ ซึ่งมีนักเรียนโต ๆ เป็นจำนวนมาก และยังพบว่าตัวเองเป็นเด็กเล็กที่สุดในโรงเรียน **ตลอดทั้งปีเต็ม ๆ ที่พ่อกับแม่ไม่ได้ไปเยี่ยมเลยแม้แต่ครั้งเดียว** ไข่แล้ว ฉันต้องกลายเป็นเด็กลองมือลองตีนของนักเรียนโต ๆ ไปโดยปริยาย ฉันไม่มีเงินติดตัวเลยแม้แต่สตางค์แดงเดียว แต่ก็ยังดีที่มีข้าวของโรงเรียนกิน 3 มื้อ

ถึงกระนั้นมันก็ยังไม่ถึงใจพ่อ หลังจากเวลาผ่านไปมาแล้วหนึ่งปี พ่อก็ให้ลาออกจากสถานักเรียนประจำ มาพักอยู่ที่บ้านคุณครูซึ่งพ่อมีความเคารพกรอกอย่างมาก มาถึงช่วงนี้ มันทำให้รู้สึกเสมือนว่า **ตนต้องทำงานทุกอย่างเพื่อแลกกับที่พักและอาหาร** แถมยังไม่มีเงินติดตัวเลยแม้แต่สตางค์

ฉันต้องตื่นนอนตั้งแต่ตีสี่ ลงมือทำงานหนักท่ามกลางความมืดมิดของสภาพอากาศ นับตั้งแต่การตักน้ำใส่โอ่งใบใหญ่จนเต็ม และกวาดถู บ้านไม้สองชั้นหลังใหญ่จนเสร็จ จากนั้นก็หุงหาอาหารกินเอง เสร็จแล้วจึง

เดินเท้าเปล่า ย่ำก้อนหินตามถนนไปโรงเรียนประมาณ 3 กิโลเมตร เพราะไม่มีรองเท้าใส่ **แน่นอนที่สุด** คงไม่มีเงินติดกระเป๋าแม้แต่สตางค์แดงเดียว เช่น เคย ทำให้พบความจริงว่า **พอเดินไปถึงโรงเรียน อาหาร** ซึ่งใส่ไว้ในห้องตั้งแต่ยังอยู่บ้านนั้นก็หมดไปแล้ว

ฉัน เข้าเรียนหนังสือโดยไม่สนใจเลยว่า เพื่อนคนไทยจะมีเงินมีรถเก่งมาส่งเทียบถึงหัวบันไดโรงเรียน พอถึงช่วงหยุดพักครึ่งเวลา หลายคนวิ่งไปยังโรงอาหาร แต่ฉันไม่มีหนทางเลยแม้แต่น้อย มันมีสภาพที่ฝึกจิตใจ ฉันได้คิดมากพอสมควรแม้ว่าจะหนักสักหน่อย

จนกระทั่งถึงมือเที่ยง ที่นี่แหละเธอเอ๋ย ทั้งที่เห็นภาพคนอื่นวิ่งไปซื้อหาอาหารกินกันอย่างเอร็ดอร่อย แดมยังได้กลิ่นอาหารซึ่งโชยมาตามกระแสลมชนิดที่ห้ามมันไม่ได้ ในที่สุด เด็ก ๆ ขนาดฉันแม้ว่าจะหักห้ามใจได้แค่ไหน ในที่สุดสายตาก็สอดส่ายไปตามพื้นดินบนพื้นโรงเล่นซึ่งเป็นซีเมนต์ รวมทั้งที่พื้นดินกระทั่งถึงขยะ พอสัมผัสเศษอาหาร ใจมันก็ห้ามมือไว้ไม่อยู่

ฉันกำลังคิดว่าคนอื่นมองไม่เห็น จึงเอามือเก็บเศษอาหารจากพื้นมาปัด ๆ แล้วใส่ปาก ทำอยู่หลายครั้ง หลายหน **ฉันไม่เคยนึกในใจเป็นอย่างอื่นเลยแม้แต่น้อย** ถ้าจะถามว่า ใครคิด หรือถ้าจะถามว่ามันเหมาะไหมที่ฉันทำอย่างนั้น พฤติกรรมอย่างนั้น ในช่วงนั้นถ้าจะถามฉันคงบอกว่า **ไม่เหมาะแน่** ไม่เช่นนั้นคงไม่แอบทำโดยที่ไม่มีคนอื่นรู้เห็น หลังจากนั้นต่อมาอีกปีหนึ่ง ชีวิตฉันก็เข้าไปเป็นเด็กซึ่งในหลวงท่านทรงชุบเลี้ยง แต่ก็ไม่นานนัก

ถ้าใครกำลังคิดว่า พ่อทำทารุณกับฉัน ก็ขออย่างเพิ่งคิดเลย รอฟังกันต่อไปก่อน ถ้าใครรู้สึกว่าคุณ **เอาเรื่องที่น่าอัศจรรย์มาเล่าให้คนอื่นฟังทำไม ทั้ง ๆ ที่ชีวิตตัวเองก็เคยผ่านคำแห่งหน้าที่อันยิ่งใหญ่และมีน้ำหนัก** มามาก

มาถึงช่วงหลัง ๆ ประสบการณ์ชีวิตมันสอนให้ฉันมองเห็นอีกด้านหนึ่งชัดเจนยิ่งขึ้นว่า **อศิขย์ยอมไม่มีการ** ค้องอายอะไรกัน **และเมื่อไม่มีอายก็ยอมไม่มีการโถ้ววค้วย** คงเหลืออยู่แต่ **สิ่งซึ่งเป็นความจริง** ที่สามารถสอนชนรุ่นหลังได้เท่านั้น

ดังนั้นมาถึงช่วงนี้ ถ้าสิ่งใดที่ตนแสดงออกมันเป็นความจริง หากจะเอากันไปฆ่าทิ้ง ฉันก็ยอมได้เสมอ และไปอย่างมีความสุขอีกด้วย ดังนั้น เธออันเป็นที่รักของฉันทุกคน ถ้าชีวิตฉันจะต้องเป็นไปอย่างนั้นแล้ว ขออย่าได้เป็นทุกข์ และ ขออย่าได้เป็นห่วงฉันเลย ในเมื่อการไป มันเป็นความสุขของฉันเองแล้ว

ใช่แล้ว แม้ชีวิตฉันจะผ่านการเข้าไปรับตำแหน่งซึ่งหลายคนเห็นว่าสูงมาก แต่ตนก็รู้ว่าแท้จริงแล้วไม่ เคยมีความอยากที่จะเข้าไปตรงนั้นอยู่ในหัวใจเลยแม้แต่น้อย หากมีคนศรัทธามานำไปเองทั้งสิ้น ส่วนคนต่างหาก หลังจากเข้าไปอยู่ได้ช่วงหนึ่ง แล้วก็ถอนตัวออกมาเองอย่างมีความสุข เพราะรู้มากขึ้นว่า **นั่นมันไม่ใช่** วิถีทางที่แท้จริงซึ่งตนควรปราณา

คุณค่าซึ่งตนได้รับจากประสบการณ์ในการปฏิบัติ

ปกติ ฉันมีธรรมชาติที่ไม่ค่อยจะไปยึดติดอยู่กับอะไรมากนัก จึงทำให้หัวใจเปิดกว้างอยู่เสมอ อาจเป็นเหตุนี้ละกรรมมังที่ทำให้ฉันเป็นคนหัวคิดไวมากพอสมควร ไม่ว่าจะทุกข์อะไรมารับได้ไวจริง ๆ ซึ่งคงไม่ใช่คิดเอาเอง หากเป็นความรู้สึกจากเพื่อน ๆ ที่เข้ามาหา และคงเป็นเพราะเขารู้สึกได้จากสัญชาตญาณอันเป็นธรรมชาติว่า **ฉันเป็นคนใจกว้าง** ดังนั้นหลังจากครูให้งานกลับไปบ้าน ฉันจึงมักถูกเพื่อน ๆ รุมถามเป็นประจำ ซึ่งคงไม่ทำให้ทุกคนผิดหวัง เพราะฉันสอนให้เขาชนิดที่อาจเรียกว่า **ออกหัวใจสอนกันเลยทีเดียว**

มันทำให้ฉันเริ่มเข้าใจ **ธรรมชาติระหว่างเขากับเราลึกซึ้งมากขึ้น** และเข้าใจคำว่า **มนุษย์ควรเรียนรู้** ซึ่งกันและกัน ได้ลึกซึ้งถึงสัจธรรม ฉันปฏิบัติกับเพื่อนทุกคนอย่างปราศจากกรอบกำหนดว่า จะต้องเป็นคนที่ยึด-จักกันเป็นส่วนตัวเท่านั้น แม้มาถึงช่วงซึ่งตนเข้าไปรับหน้าที่อธิการบดีมหาวิทยาลัยก็ยังคงทำอย่างเสมอต้นเสมอปลาย และทำอย่างมีความสุข จึงปฏิบัติได้อย่างมั่นคงมาโดยตลอด แม้หน้าที่ราชการมาแล้วก็ยังคง

ทำเรื่อยมา และยิ่งเชื่อมั่นว่า **คนจะทำต่อไปจนกว่าชีวิตจะถึงวันสิ้นสุดลงด้วยตัวของมันเองอย่างเป็นธรรมชาติ** แต่เหตุจากธรรมชาติอันเป็นที่มาของการจบชีวิตจะเป็นอะไร ฉันคงไม่สนใจกับมันมากนัก

พวกกลับไปนึกถึงช่วงซึ่งชีวิตคนยังเยาว์วัยอีกครั้งหนึ่ง หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 ชีวิตฉันซึ่งเคยผกผันจากเด็กคนหนึ่งซึ่งเก็บเศษเนื้อกินจากพื้นดินและในถังขยะ มาเป็นนักเรียนที่เรียนอยู่ในรั้วในวัง และสวมถุงน่องรองเท้าแทนการเดินเท้าเปล่าอย่างก้อนกรวดไปโรงเรียนเช่นแต่ก่อน แต่ฉันกลับรู้สึกอึดอัดใจมากพอสมควร เพราะขาดอิสรภาพดังเช่นแต่ก่อน

วันเวลามันผ่านพ้นมาได้ไม่ถึง 2 ปี เหตุการณ์บ้านเมืองก็ทำให้ชีวิตต้องผกผันอีกครั้งหนึ่ง **ฉันไม่อยากกล่าวว่า สิ่งทีพ่วงผ่านข้ามมาฉันเป็นเพียงความฝันที่สลายไปในที่สุด เพราะฉันไม่เคยฝันที่จะเป็นเช่นนั้น** หากรักจะใช้ชีวิตเดินดินแบบธรรมดา ๆ มากกว่า

หลังจากนั้น พ่อก็เอาฉันมาเข้าโรงเรียนราษฎร์เล็ก ๆ แห่งหนึ่งซึ่งอยู่ห่างจากบ้านเพียงไม่เกิน 3 กิโลเมตร ซึ่งฉันรู้ใจพ่อคืออยู่แล้วว่า **คนจะต้องเดินไปโรงเรียนเช่นแต่ก่อน และคงไม่มีเงินให้ติดกระเป๋าไป** ด้วยเช่นเคย

นาน ๆ จะพบหน้าพ่อสักครั้ง เพราะไม่ค่อยมีที่พ่ออยู่บ้านให้ลูกมีโอกาสสัมผัส แต่ขณะอยู่บ้าน พ่อมักจะพูดเปรย ๆ กับฉันว่า **ฉันไม่มีอะไรให้แกนี่** นอกจากการศึกษา ช่วงนั้นฉันยังเป็นเด็กมาก จึงขาดประสบการณ์ที่จะตีความได้เองว่า คำว่าการศึกษาที่นั่น พ่อหมายถึงอะไร ตามประสาเด็ก ๆ ก็คงคิดว่า การออกเงินให้**ฉันมีโอกาสได้เรียนหนังสือในโรงเรียนนั่นแหละคือการให้การศึกษา**

แต่คงปฏิเสธเสียมิได้นี่จ๊ะ ที่ได้พบเห็นการปฏิบัติจากพ่อ ด้วยสายตาตัวเองอย่างชัดเจนมาก **นั่นคือการที่พ่อใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายที่สุด** แม้ว่าจะมีตำแหน่งงานค่อนข้างสูงในขณะที่ยังไม่มาก และทำงานใกล้ชิดพระยุคลบาทในตำแหน่งซึ่งทรงไว้ว่าพระราชหฤทัยสูงมาก แต่พ่อก็ไม่เคยขอพระราชทานอะไรเพื่อประโยชน์ตัวเองและไม่ยอมเข้าไปอยู่ในกลุ่มคนพวกใดทั้งนั้น

ฉันมองเห็นอย่างชัดเจนว่า **พ่อไม่เคยเก็บสมบัติอะไรไว้เพื่อตัวเองแม้แต่น้อย** ดังนั้นสิ่งที่พ่อพูดกับลูกว่า **ฉันไม่มีสมบัติอะไรจะให้แก** มันน่าจะเป็นความจริงทุกอย่าง เพราะพ่อได้ปฏิบัติให้ลูกเห็นจริงอยู่แล้ว ดังนั้นแทนที่จะเกิดความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจหรือทอดทิ้ง มันกลับทำให้ฉันวางเฉยได้แทบทุกเรื่อง **ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นฉันก็ตาม**

หลังจากเริ่มเข้าเรียนชั้นมัธยม 1 ได้ครึ่งปี **ครูก็พิจารณาให้ข้ามชั้นเรียนกลางปี** เพราะทั้งครูและเพื่อนเห็นว่า ฉันเป็นคนเรียนวิทยาศาสตร์เก่งมาก แต่ตนกลับเริ่มไม่เห็นด้วยกับการเรียนวิทยาศาสตร์อย่างหมกมุ่นแบบเอาจริงเอาจัง **มันทำให้ฉันหันมาให้ความสนใจเขียนภาพคนและภาพธรรมชาติมากขึ้น** โดยที่เห็นว่าวิถีทางนี้ ทำให้ตนขาดอิสระมากขึ้น เพราะอาจตกเป็นทาสวัตถุสิ่งซึ่งยิ่งขึ้นได้

ฉันรู้สึกเข็ดมากที่จะถูกให้ข้ามชั้นเรียนต่อไปอีก แม้ในขณะนั้นเรียนวิทยาศาสตร์ ตนก็ยังแอบเอาเวลานามั่งซีดเขียนร่างภาพครุฑยืนสอนอยู่หน้ากระดานดำ จนกระทั่งวันหนึ่งครูแอบจับได้เพราะผิดสังเกต เนื่องจากฉันเคยนั่งหน้าชั้นเรียนเสมอโดยที่ไม่เคยกลัวครูถามบคเรียนอะไรทั้งนั้น แต่ทำไมวันนั้นถึงได้แอบไปนั่งหลังชั้น

ช่วงนั้น ระหว่างเวลาหยุดให้นักเรียนและครูพักผ่อน ฉันมักพบครูคนหนึ่ง ซึ่งสอนอยู่ในชั้นประถมระดับต้น ๆ **แม้ท่านจะไม่ได้สอนฉันในชั้นเรียนเลย แต่พอหยุดพักคนชอบไปเดินดูเด็กเล็ก ๆ วิ่งเล่นกันอยู่ที่ลานซีเมนต์ใต้ถุนโรงเรียนเสมอ ๆ** ครูคนนั้นมักจะเดินมาตามด้วยใบหน้ายิ้มแย้มแบบธรรมชาติเป็นครั้งคราวว่า **คุณคุณแม่เธอสบายดีหรือ ?**

ขณะนั้น ตนคงไม่อาจรู้ความจริงว่าครูคนนั้นรู้จักกับพ่อแม่เราจริงหรือเปล่า แต่อย่างน้อยมันก็ช่วยให้

ฉันเกิดจินตนาการ ที่เชื่อมโยงกระแสน้ำใจจากครู ซึ่งเป็นผู้ใหญ่กว่า หวนกลับมาทำให้เกิด **ความรู้สึกอุ่นใจ** ช่วยให้เกิดศรัทธาลึกซึ้งมากขึ้น

ปกติเป็นคนมีน้ำใจกับเพื่อนทุกคน อย่างปราศจากการถือพวกถือเหล่า พอเวลาผ่านพ้นมาจนกระทั่งขึ้นชั้นมัธยม 3 ซึ่งในหลักสูตรเรียนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์หนักมากยิ่งขึ้น แต่ฉันกลับไม่แสดงความเคร่งเครียดกับมันเลย ในเมื่อมองเห็นงานที่ครูให้แทบทุกข้อได้ทะลุปรุโปร่งถึงคำตอบ ภายในเวลาไม่นานนัก

และจากสังขรณ์เท่าที่กล่าวไว้ว่า **ธรรมชาติระหว่างเขากับเรามันลึกซึ้งมากกว่าการเรียนจากสิ่งประดิษฐ์** มันเริ่มทำให้ฉันรู้สึกว่า คำถามจากเพื่อนคือการสอบที่มีคุณค่ามากกว่าคำถามจากครูในช่วงเวลาสอบ เพราะเพื่อนถามจากธรรมชาติของแต่ละคน หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า **เพราะไม่รู้จึงถาม** ถ้าคนตอบรัก-และจริงใจที่จะตอบ ย่อมได้รับคุณค่าจากส่วนลึกของตน ถ้าฉันเป็นคนเห็นแก่ตัว หรือหวงความรู้ ธรรมชาติของเพื่อน ๆ ก็คงรู้สึกได้ จึงไม่เข้ามาถามแน่

ช่วงหลัง ๆ ระหว่างที่ตนถูกเชิญไปพูดเรื่องปัญหาการศึกษา ไม่ว่าที่ไหน มักหยิบยกเอาสิ่งเหล่านี้มาเป็นตัวอย่าง เพราะพูดจากความจริงทั้งนั้น โดยที่กล่าวอย่างสั้น ๆ ว่า **สิ่งที่ครูถามในข้อสอบมันเป็นของปลอม** เพราะรู้แล้วยังมาถามกันได้ ส่วนสิ่งซึ่งเพื่อน ๆ ถามนั้นซื่อของจริง เพราะถามจากธรรมชาติซึ่งยังไม่รู้จึงได้ถาม

ใครที่คิดอยู่กับผลการสอบค้านเคียว ย่อมได้แค่ของปลอมไปใช้ประโยชน์ หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า **ไม่ได้เรียนเพื่อต้องการความรู้จริง หากเรียนเพื่อต้องการใบปริญญาและเสื้อครุยไปสวมเป็นเครื่องประดับเปลือกตัวเองมากกว่า** เพราะครูเป็นผู้บังคับกาลสิ่งเหล่านี้ให้ได้ ส่วนครูผู้สะท้อนพฤติกรรมกำหนดให้ชีวิตศิษย์จำต้องขึ้นอยู่กับสอบจากตน ก็ไม่น่าจะถือว่าคือครูที่แท้จริง หากเป็นผู้ทำร้ายคุณค่าชีวิตอนาคตของศิษย์มากกว่า

เธอที่รักของฉันทุกคน ฉันมองเห็นภาพเหล่านั้นครั้งใด มันทำให้จิตใจที่จืดจางจะรู้สึกท้อเหี่ยวไม่ได้เลย ในเมื่อเห็นสังขรณ์แล้วว่า มีคนจำนวนไม่น้อยที่ต้องการวิ่งเข้าไปใช้คราบความเป็นครูท้อหุ้มตัวเอง แต่กลับสะท้อนภาพความจริงออกมาทำให้รู้สึกว่า คนเหล่านั้นส่วนใหญ่ กำลังใช้โอกาสทำลายคุณค่าความเป็นคนของศิษย์เพราะความไม่รู้ แทนที่จะสะท้อนภาพให้เห็นได้ว่า **ครูคือผู้รู้จริง**

ขอโทษนะเธอ หลังจากเขียนมาถึงช่วงนี้แล้ว ถ้าฉันจะขอขจัดจหะสักหน่อยหนึ่งว่า อย่างบ่นนะว่า **คิด-ความอ่านมาถึงช่วงนี้แล้วรู้สึกว่า มันหนักสมองเหลือเกิน** เพราะสิ่งที่กล่าวมาแล้วมันลึกซึ้งเกินกว่าจะเข้าใจได้ ถ้าความเป็นครูยังมีอยู่ในวิญญาตนเอง เธอคงไม่บ่น แต่กลับคิดทบทวนต่อสู้ด้วยความรู้คิดว่า **"ฉันต้องเข้าใจให้ได้"** แม้วันนี้ยังไม่เข้าใจ แต่วันพรุ่งนี้-มะรืนนี้ มะเรื่องนั้นก็ยังมีอีก

เพราะถ้าคิดยอมแพ้ง่าย ๆ ก็คือการยอมแพ้ตัวเองนั่นแหละ **ฉันรักเธอทุกคนจากวิญญาตัวเองจริง ๆ** จึงไม่ประสงค์ที่จะเห็น เธอต้องเปลี่ยนแปลงสภาพไปเป็นวัตถุเลยแม้แต่น้อย และฉันเองก็พร้อมที่จะเป็นกำลังใจให้กับทุกคนอยู่แล้ว จึงขอให้สู้ต่อไปเถอะนะที่รัก

จากช่วงนั้นเป็นต้นมา ชีวิตฉันน่าจะมุ่งวิถีทางสู่มหาวิทยาลัยแต่ตนกลับไม่สนใจ **ฉันเรียนชั้นมัธยมบริบูรณ์** ซ้ำกันอยู่ถึง 4 ปี ได้ประกาศนียบัตรมากกว่าหนึ่งใบ แต่ฉันก็มองเห็นมันเป็นเพียงแผ่นกระดาษ จึงไม่สนใจที่จะคิดนำเอามันมา -ใส่กรอบติดข้างฝา เพื่อเพิ่มเงื่อนไขความหลงใหลมากขึ้นไปอีก

อย่างไรก็ตาม ระหว่างนั้นฉันขึ้นไปเรียนอยู่ชั้นมัธยม 7 แล้ว แต่ตัดสินใจถอยกลับมาเรียนมัธยม 6 อีก ฉันไม่มีคิดอยู่กับตัวเลขซึ่งคนอื่นใช้วัดความสูงต่ำของการศึกษา แต่ถ้ามองใส่ในจะรู้ว่า ทุกปีฉันปรับภาพของวิธีการเรียนรู้ไม่เหมือนกันมากนัก พอเรียนซ้ำชั้นอีกปีหนึ่ง ครูใหญ่ให้ความรักความไว้วางใจมากจนกระทั่งตนกลายเป็นครูสอนวิทยาศาสตร์ของเพื่อน ๆ ไปโดยธรรมชาติ ส่วนครูใหญ่ก็ปล่อยให้ฉันนำเอาเครื่องมือ

ซึ่งท่านเคยลงมือสอนเอง ออกมาใช้สอนเพื่อน ๆ ได้อย่างอิสระเต็มที่

ช่วงนั้น การเข้าใจความหมายของคำว่า "ครู" จากตัวฉันเองก็ยังมีติดอยู่ไม่น้อย จึงคิดเอาว่าเป็นผู้มีอำนาจและใช้สิทธิพลสอนศิษย์ ดังนั้นฉันจึงไม่คิดว่าตนเป็นครู เพราะไม่ต้องการอยู่เหนือคนอื่นแม้แต่เพื่อน ๆ หากให้ทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความรักมากกว่า หรืออาจพูดได้ว่า ฉันเป็นคนให้จากใจ โดยที่รู้ว่า การให้จากใจย่อมช่วยให้คนมีความสุข แม้ตัวเองอาจจำต้องงอกรมมือก็ยังทนได้ ในเมื่อออกทนเพื่อต้องการความสุขที่แท้จริง

พ่อฉันเองท่านก็แสนจะดี เรื่องที่ตนเรียนช้าอยู่อย่างนั้นเป็นปี ๆ ทั้ง ๆ ที่พ่อเองก็ไม่ค่อยจะมีเงิน แต่ก็ไม่เคยพูดเคยบ่นในเรื่องนี้เลยแม้แต่หน่อย หากจะพูดก็คงย่ำว่า ฉันไม่มีอะไรจะให้แก่น๊ะ นอกจากการศึกษา แล้วก็ปล่อยให้ไปคิดเอาเอง ตามแต่จะคิดได้

พ่อก็ยกแม่แยกทางเดินกันตั้งแต่ฉันอายุ 12 ขวบเห็นจะได้

คุณครูที่รักของฉัน มันทำให้รู้สึกได้ว่า ฉันได้คุณครูอีกคนหนึ่งซึ่งช่วยสอนให้ฉันเรียนรู้สังขารมลทินซึ่งยิ่งขึ้นไปอีก ไข่แล้วที่รัก มันช่างฟ้าทลายจริง ๆ เธอเขย ฉันขอโทษที่เล่าเรื่องราวเลยมาจนกระทั่งเกือบจะเข้าไปเรียนในมหาวิทยาลัยแล้วทีเดียวน แล้วก็นึกขึ้นได้ว่า ไม่ควรข้ามจุดสำคัญนี้ไป เพราะมันเป็นอีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นครูจริงของชีวิต เพราะมันเกิดขึ้นจริง ๆ

ฉันว่า ความจริงเช่นนี้ มันลบเลือนข้ออ้างที่มี เธอหลายคนชอบกล่าวว่า พ่อแม่เลิกกันทำให้ลูกเสียหาย แต่ฉันว่าไม่จริงเสมอไป หากเป็นเพราะเธอบางคนต่างหากที่มองปัญหาได้ไม่ลึกซึ้งถึงแก่น อะไรละที่มันเป็นอุปสรรคทำให้เธอมองได้ไม่ลึกซึ้งถึงแก่น ก็เพราะกิเลสตัวเดียวเท่านั้นไข่ไม่ละ ถ้าเธอกล้ายอมรับความจริงได้ ชีวิตก็คงจะเริ่มต้นเกิดใหม่ และมุ่งไปเห็นแสงสว่างได้ด้วยตัวของเธอเอง นี่หรือมีไข่ที่ควรจะมีใจมากกว่าการไล่อะไรคือมีอะไร ซึ่งตายไปก็คงหอบอะไรคิดไปไม่ได้แม้แต่เศษนิกเดียว

หลายคนอาจคิดว่า ชีวิตฉันมันช่างเลวร้ายอะไรอย่างนี้ แม่อายุเพียง 12 ขวบตนก็ต้องขาดความอบอุ่น เธอไม่คิดบ้างเลยหรือว่า ขณะที่พ่อกับแม่อยู่ด้วยกันก็ยังเอาฉันไว้กับคนอื่นเพื่อให้เผชิญกับความลำบาก ทั้ง ๆ ที่ตนก็ได้เล่ามาให้ฟังแล้วจนแทบจะหมดเปลือก และมันก็หมดเปลือกจริง ๆ เพราะไม่มีหิ้งคำว่าอวดหรืออาย คงเหลือแต่ใส่ในซึ่งน่าจะเป็นของแท้

สิ่งเหล่านี้มีไข่หรือ ที่มันทำให้ชีวิตฉันเองในช่วงหลัง ๆ มักมองเห็นปัญหาต่าง ๆ ได้ถึงไส้ใน แทนที่จะมองเห็นได้แต่เพียงเปลือกนอกเท่านั้น

พอกับแม่แยกทางกันเดิน แต่แม่ก็ไปอยู่อย่างอิสระโดย ไม่พึ่งพาญาติพี่น้องซึ่งต่างก็มีฐานะดีพอสมควร นอกจากนั้น หลังพอกับแม่แยกทางกันแล้ว พ่อก็แต่งงานใหม่ ส่วนฉันกับน้อง ๆ ก็ยังคงอยู่กับพ่อ ไข่แล้ว มันทำให้ชีวิตฉันต้องต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ มากขึ้นไปอีก และตนก็เป็นลูกคนโตสุด ฉันยังได้ยินเสียงแม่ก้องอยู่ในหัวใจมาตลอด โดยที่เคยเล่าเรื่องพ่อพูดไว้ว่า "แน่ว่าเป็นลูกคนโต ถ้าเอาไว้กับเรา ประเดี๋ยวเขาจะไม่ตีเท่าที่ควร"

ไข่แล้ว พ่อต้องการให้ฉันมีความเข้มแข็งอดทน และคงฝึกให้เป็นคนรู้จักต่อสู้กับตัวเอง ก่อนที่จะคิดต่อสู้กับเรื่องอื่น ๆ ฉันเริ่มเห็นความจริงชัดเจนมากขึ้นว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากสิ่งซึ่งอยู่นอกตน มันเป็นเรื่องธรรมดาของการดำเนินชีวิต - ยกเว้นสิ่งซึ่งมีผลทำลายความเป็นคนของคุณ คงจะยอมไม่ได้ ดังที่หลักการได้ชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า "จงสละชีวิตเพื่อรักษาธรรมะ"

ชีวิตที่เข้าสู่มหาวิทยาลัยโดยไม่ยอมตกเป็นทาสการสอบคัดเลือก

ไข่แล้วฉัน เรียนมัธยมบริบูรณ์เสียให้มันสะใจเลยทีเดียวน นี่แน่ะ! เมื่ออยู่ชั้นมัธยม 1 ครูร่วมกับเสียงเพื่อน ๆ เกิดคิดให้ฉันข้ามชั้นเรียนได้ยังไงกัน แต่เรียนช้า ๆ ก็ไม่ได้ทำให้มีรูปแบบช้าเก่า เพราะตนเอาเวลาไปสอนเพื่อนบ้าง ไปทำกิจกรรมบ้าง แอบหนีโรงเรียนไปนั่งฝึกเขียนรูปธรรมชาต้อย่างมีความสุขบ้าง โดยไม่สนใจที่จะคิดตะเกียกตะกายไปเอาดีเหนือคนอื่น อย่างนั้นหรือเปล่า ลองคิดกันเอาเองก็แล้วกัน เพราะมาถึงช่วงนี้มันก็นานมากพอที่จะอ่านเจตนารมณ์ฉันออกไม่มากก็น้อย ถ้าใครสนใจที่จะนำมาคิด

นี่และนี่' เธอคนไหนที่ยังมีรากฐานอิสระเป็นตัวของตัวเองหลงเหลืออยู่บ้าง ลองนำเอาสิ่งซึ่งฉันได้พูด
ไว้ไปพิจารณา มองย้อนกลับทิศทางดูบ้าง แล้วจะเกิดคำถามขึ้นเองว่า ถ้าอย่างนั้นคนรุ่นน้องรุ่นลูกหลานที่มีการ
เบียดเสียดแย่งกัน แย่งชิงกัน เข้ามหาวิทยาลัยนั้น มันน่าสงสารมากแก่ไหน หากฉันจะถามว่า เขาเข้าไป
หาอะไรกัน เข้าไปเพราะต้องการความอิสระหรือต้องการตกเป็นทาสคนอื่นมากขึ้น เพราะรากฐานความเป็น
คนมันสูญสิ้นไปจนแทบไม่เหลือให้รู้สึกได้อีกต่อไปแล้วใช่หรือเปล่า ?

ฉันสารภาพความจริงว่า ฉันเข้าไปเรียนมหาวิทยาลัยอย่างเป็นทางการเป็นธรรมชาติจริง ๆ เพราะมีนิสัยอย่างหนึ่ง
คือ สิ่งไหนที่คนอื่นรังเกียจหรือกลัว ทำให้ต้องหนีออกมา ฉันมักจะเข้าไปตรงนั้นด้วยความรู้สึกท้าทายอย่างมาก
เพราะการเรียนเกษตรในช่วงนั้น หลายต่อหลายคนบ่นว่าลำบากมาก ไทจะต้องเผชิญกับไข้ป่า ไทจะต้องเผชิญ
กับงานหนัก ชนิดที่อาจกล่าวได้ว่า หามรุ่งหามค่ำ ไทจะต้องเผชิญกับสภาพซึ่งเพื่อนหลายคนพูดว่าคือทารุณกรรม

ทำให้คนที่สมัครสอบแข่งขันกัน เข้าไปหลายคนต้องหนีออกมา และแล้วฉันอยู่ที่ ๆ ก็มาถึงช่วงซึ่งถูกส่งไป
ซ่อมคนที่ขาดหายไป ซึ่งช่วงนั้นคนมีรูปร่างซึ่งอาจกล่าวได้ว่า สวมยั้งกะไม้ซีก แกรมก่อนจะไปยังมีคนที่หนีกลับมา
แล้วมาพูดว่า ไล่ล้อมันรูปร่างสวมกะหรงจะใส่สักกี่น้ำ คุณแต่หัวขี้ขี้ ตัวโคธมากันยังต้องหนีกลับมาเลยวะ ฉัน
รับฟังทุกคนได้เสมอ แต่ฟังแล้วจะสะทสะท้านหรือไม่ มันอยู่ที่ใจตัวเอง ซึ่งไม่เคยรู้สึกหวั่นไหวแม้แต่น้อย

ชีวิตสองปีแม่โจ้ มันทำให้ฉันได้รับบทเรียนอย่างคุ้มค่าจริง ๆ ช่วงนั้นคนได้ยินเสียงเพื่อน ๆ พูดกันเป็น
ช่วง ๆ ว่า ถ้าอ้าวเป็นนก ก็จะไม่ขอบินผ่านแม่โจ้อีกวะ ซึ่งฉันรับฟังแล้วก็รู้สึกเฉย ๆ และไม่เคยพูดออกมาว่าเห็น
ด้วยหรือไม่เห็นด้วย

แต่การปฏิบัติตัวระหว่างช่วงปิดเทอมปลายในปีแรก มันก็สารภาพความจริงให้อ่านได้ว่า มีฉันกับเพื่อน
หนึ่ง ที่ไม่ยอมกลับบ้าน ในขณะที่แม่โจ้ได้กลายเป็นเมืองร้าง เนื่องจากคนอื่นไม่มีใครอยู่แม้แต่ครูอาจารย์ ต้นไม้
ในป่าทั้งใบจนโกร่น บรรยากาศในยามกลางคืนมันแสนจะเงียบสงัด ไม่เห็นแสงไฟแม้แต่ดวงเดียว เสียงเรไร
ซึ่งคลุกเคล้าไปกัน เสียงนกกลางคืนร้องอยู่ในความมืดอันสงบ เงียบบางครั้งก็ได้ยินเสียงล้อเกวียนของชาวบ้านผ่านไป
ไปมานาน ๆ ครั้งหนึ่ง มันได้กลายเป็นเสียงดนตรีจากธรรมชาติซึ่งคิดว่า ไพเราะจับใจจริง ๆ

แล้วอาหารการกินล่ะ หาได้จากไหน ? คงจะเป็นคำถามซึ่งเธอบางคนอาจรู้สึกสงสัย ฉันขอบอกว่า
เข้าขึ้นมา ฉันกับเพื่อนคนนั้นก็คว้านึงสติกคู่มือ ออกไปเดินเก็บหินก้อนเล็ก ๆ ใส่กระเป๋ากางเกงจนคุง แล้วก็
เดินเข้าไปป่าไปล่าเหยื่อ จนกระทั่งเช้าของ ทำให้รู้ว่า เจ้าสัตว์เลื้อยคลานชนิดนี้ซึ่งใคร ๆ ว่าวิ่งเร็วนักเร็วหนา
นั้น มีที่เค็ยงใจถึงจะทำให้มันหยุดนิ่งแล้วชูหัวให้ยิงได้อย่างแม่นยำ

เราได้อาหารมาอย่างนี้อยู่พักหนึ่ง แล้วในที่สุดก็ต้องเลิก และคิดว่าจะไม่ขอทำร้ายมันอีกต่อไป เพราะมี
อะไรบางอย่างที่มันสอนให้ฉันและเพื่อน เข้าถึงความจริง นี่และนี่ เธอที่มันทำให้ฉันเชื่อว่า จงเรียนรู้ธรรมชาติจาก
โลก ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความไม่รู้จริงของตัวเอง

ฉันขอสรุปไว้ตรงนี้ก็ก่อนว่า นี่แหละนี่ เธอที่ฉันรัก สิ่งซึ่งเล่ามาแล้วทั้งหมดถ้าจะให้สรุปก็ขอบอกว่า ฉัน
สนใจเรียนรู้จากครูซึ่งอยู่ที่ตัวเอง ก่อนที่จะคิดเรียนจากคนอื่น ครูตัวเองนี่แหละที่สำคัญที่สุดแล้ว ดังนั้น คนที่
ล้มตัวจึงไม่อาจเป็นคนที่แท้จริงของคนอื่นได้อย่างแน่นอน คงเหลืออยู่แต่ครูผู้ถือสังขารไว้ได้อย่างมั่นคงเท่านั้น
ซึ่งทุกวันนี้ คนจากด้านนี้ก็ถูกอิทธิพลวัตถุมันกลืนกินไปจนแทบไม่เหลือแล้ว นี่แหละที่ทำให้ฉันผู้ซึ่งมีจิตใจผูกพันอยู่
กับเธอทั้งหลายซึ่งเป็นชนรุ่นหลัง ด้วยจิตใจผูกพันจนทั้งกันไม่ลงมาโดยตลอด

ฉันไม่ยอมละทิ้งความเป็นตัวของตัวเอง เพราะมันให้ความสุขที่มั่นคง

ครูที่เป็นครูจริง ๆ น่าจะมีสังขารอยู่ในจิตวิญญาณ เพื่อการทำงานซึ่งนำไปสู่วิถีทางอันพึงสัมฤทธิ์ผลสม
ปรารถนาร่วมกัน ทั้งแก่ตัวเอง - และสังคมซึ่งแต่ละคนมีส่วนร่วมกันรับผิดชอบ ทุกอย่างนี้ ถ้าใครมองไม่เห็นก็
คงต้องหวนกลับมาค้นหาความจริงที่ตัวเองแล้วละว่า อะไรมันเกิดขึ้น ? แทนที่จะปล่อยให้ชีวิตมันจมปรักลงไป
อย่างไร้ความหมาย

หลังจากผ่าน 2 ปีที่แม่โຈ้มาแล้ว ในหัวใจฉันก็ยังคิดแต่จะหวนกลับไปอีก เพื่อใช้ชีวิตอย่างมีความสุข มาเริ่มต้นต่อชีวิตที่วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ปีหนึ่ง วิทยาลัยก็ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย แต่ฉันก็ไม่เคยมีความรู้สึกอยู่ในหัวใจเลยแม้แต่น้อยว่าสถาบันซึ่งตนกำลังเรียนอยู่นั้น มันจะเป็นอะไร หากมุ่งที่การใช้จิตวิญญาณทำทุกสิ่งทีตนรัก เพื่อต้องการเห็นคนอื่นมีความสุข

ฉันจึงพบความจริงจากอีกด้านหนึ่งว่า แม้บรรดาเพื่อน ๆ จะมีหลายก๊ก็หลายกลุ่ม แต่คนที่ผูกกับทุกคนได้ และยังสานเหตุกับผลถึงครูอาจารย์แทบทุกคนอย่างปราศจากกรอบใด ๆ ทั้งนั้น ที่นำมาพูดก็เชื่อว่าจะมีคติคอยู่ กับเรื่องเหล่านี้ไม่ มีฉนั้นแล้วชีวิตก็คงไม่อาจก้าวต่อมาได้ หากน่าจะมีประกออยู่เพียงแค่นั้นมากกว่า

ช่วงนั้นหลายคนมักพูดกันว่า คนเรียนในสายเกษตรจะต้องเก่งวิชาเคมี ฉันไม่เคยคิดถึงประเด็นที่ว่า คนเก่งหรือไม่เก่ง แต่รู้สึกว่าการสมัครเคมีซึ่งครูเริ่มต้นเขียนลงกระดานคำในห้องปฏิบัติการเพื่อให้นักเรียนนำไปหาคำตอบเอาเองนั้น ตนมองเห็นคำตอบตั้งแต่ครูฟังจะเขียนจบ : แล้วก็คิดที่จะนำมาอธิบายให้เพื่อน ๆ เข้าใจตั้งแต่ที่นั่งอยู่ตรงนั้นเลยที่เดียว

ฉันเป็นคนที่ไม่ค่อยจะเชื่อผู้ใหญ่ง่ายนัก แม้กระทั่งเชื่อครูที่สอนอยู่ในชั้น แม้นานมาแล้วที่พ่อเคยพูดให้ได้ยินแล้วก็รู้สึกว่าเพียงครั้งเดียวเท่านั้นว่า แม้นั้นะ ฉันทำอะไรก็รับฟังทั้งนั้น แต่พอลงมือทำอะไรก็ตาม บางครั้งก็ทำให้รู้ว่าเขาไม่ได้เชื่อฉันเลย มันอาจเป็นเพราะเหตุนี้ด้วยกระมังที่ทำให้พ่อตัดสินใจกล้าเสี่ยงปล่อยให้ฉันออกไปใช้ชีวิตต่อสู้กับความลำบากที่พื้นดินตั้งแต่อายุยังน้อยมาก โดยที่คิดว่า มันคงไม่ทำให้เสียคนเป็นแน่ แต่น่าจะได้สิ่งซึ่งตนปรารถนา

มาใช้ชีวิตอยู่ในมหาวิทยาลัยก็เชื่อว่าฉันจะเชื่อครูเสียเลยที่เดียวไม่ เพราะมันไม่เปิดโอกาสให้ฉันต้องเชื่อใครก่อนนี่จะ เธออย่าคว่นคิดไปก่อนว่า ฉันบอกกับครูว่าฉันไม่เชื่อ แต่เป็นเพราะเหตุว่า พ่อครูเขียนคำตอบลงกระดาน ฉันก็มองเห็นคำตอบก่อนที่ครูจะบอกแล้ว จึงไม่ต้องแสดงออกมาว่าฉันไม่เชื่อ

หลายครั้งหาหนที่ครูบอกให้จดสูตรสำ เร็จรูปซึ่งมีทั้งคำถามคำตอบอยู่ในตัวของมันเอง ฉันก็จกลงไปเป็นการชั่วคราว แต่ก็ทำให้รู้ว่าตนจะเชื่อเลยที่เดียวไม่ หากหอบกลับหอบพัก ไปนั่งค้นหาความต่ออีกทีหนึ่งจนกระทั่งมันชัดเจนแล้ว จึงจกลงสมุดจริงตามความรู้สึกและความเข้าใจของตน โดยไม่คิดตามกันครู

ฉันคงไม่ที่งานเสียชอบช่วยเพื่อน ยิ่งก่อนการสอบประมาณ 1 เดือน พอดตกเวลาเย็น ๆ มักชอบเดินไปตามหอบพักเพื่อคุยกับเขาเรื่อยไป เสมือนรู้ว่าไปที่ไหนมักมีเพื่อน ๆ มารุมถามปัญหาการเรียน ยิ่งวิชาเคมีด้วยแล้ว ซึ่งมันก็เป็นความจริงอย่างนั้นเสียด้วยซิ

ฉันเคยพูดจากความรู้สึกอันเป็นธรรมชาติจากตัวเองไว้แล้วว่า สิ่งทีเพื่อนถามกันคือข้อสอบจริง ส่วนสิ่งซึ่งครูถาม แม้จากข้อสอบ นั่นคือของปลอมมากกว่า แต่ตนกำลังมองเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคำถามจากเพื่อน เข้าด้วยกัน สิ่งซึ่งฉันแสดงออก เมื่อครูแล้วจึงอาจทำให้รู้สึกว่า ฉันไม่ให้ความสำคัญแก่การสอบโดยครูมากไปกว่าการสอบโดยเพื่อน ๆ อันเป็นที่รักของฉันทุกคน

ช่วงนั้นสังคมไทยอยู่ระหว่างการเผชิญปัญหาเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่สอง จนทำให้บ้านพ่อฉันถูกถูกระเบิดจนกระทั่งทำให้ครอบครัวต้องย้ายไปอาศัยพระนอนอยู่ที่ศาลาวัดในต่างจังหวัด ซึ่งระหว่างนั้นการคมนาคมก็ยังไม่มีการไปถึง มหาวิทยาลัยก็ยังคงเปิดสอนตามปกติ ทำให้ชีวิตตัวเองต้องต่อสู้หนักมากยิ่งขึ้นไปอีก ไข้แล้ว แทนที่จะบ่น ฉันกลับรู้สึกห่าหยาบมากขึ้น โดยที่คิดว่าคนให้พบครูรูปแบบใหม่ที่ช่วยสอนความจริงให้กับชีวิตตัวเองอีกคนหนึ่ง

5 ปีในหลักสูตรปริญญาช่วงนั้น ฉันได้อะไรจากการเรียนในมหาวิทยาลัยบ้าง ? เธอลองช่วยกันหาคำตอบให้ฉันที่ได้ไหม ถ้าใครตอบถูกก็คงจะพูดได้ว่า ใจฉันแล้วตั้งแต่ช่วยยังน้อยกว่าฉันมาก หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าชีวิตการเรียนรูของตัว เธอเองได้ เริ่มต้นขึ้นแล้วโดยไม่น้อยหน้าฉันเลย นั่นหมายความว่า เธอจะก้าวสหน้าไปได้ไกลกว่าฉันอย่างแน่นอน หากไม่ตกอยู่ในความประมาท แล้วเอาหัวตัวเองทิ่มคินลงไปสู่โลกอันมีคมเคเสียหายก่อน

ฉันท่านการ: เรียนระดับปริญญาด้วยความภูมิใจ

ฉันท่านหลักสูตร 5 ปีจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แต่ตนก็ไม่ขอใช้คำว่า "จบการศึกษา" โดยที่มองเห็นตั้งแต่บัดนั้นแล้วว่า **ยังคงอยู่ในสภาพที่ไม่รู้จักมากเรื่อง**

ฉันท่านมาทางสาขาปฐพีวิทยา ซึ่งเห็นความสำคัญที่กินและปุย มันทำให้รู้สึกว่ อาจเป็นเพราะตนรักที่จะใช้ชีวิตอยู่ติดพื้นดิน มากกว่าการมองเพียงแค่อากินมาปลูกต้นไม้และเลี้ยงสัตว์เพื่อมุ่งหาเงินเท่านั้น นอกจากนั้นยังมองด้วยความรู้สึกรักและสนใจต่อไปอีกว่า ถ้าคนใช้ชีวิตผูกพันอยู่กับพื้นดินจริง การยึดติดอยู่กับสาขาวิชาต่าง ๆ ก็คงจะถูกปล่อยออกไปจากหัวใจตัวเองอย่างเป็นธรรมชาติ

ในเมื่อเพื่อนชีวิตฉันท่านทุกคน ต่างก็เกิดบนผืนแผ่นดินเดียวกันกับฉันท่านทั้งนั้น ถ้ามีรากฐานจิตใจผูกพันอยู่กับพื้นดินย่อมทำหน้าที่สนองตอบแก่ฉันท่าน ด้วยการช่วยเป็นสื่อเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ระหว่างฉันท่านกับเพื่อนมนุษย์ทุกคน อย่างปราศจากการแบ่งแยก ไม่ว่าจะเป็ความรูสึกระหว่างตนกับคนอื่น ระหว่างครอบครัวกับครอบครัว ระหว่างสถาบันการศึกษา กับสถาบันการศึกษา ระหว่างองค์กรงานกับองค์กรงาน แม้ระหว่างชาติภาษาซึ่งอยู่บนพื้นฐานอันหลากหลาย

ฉันท่านขอสารภาพความจริงว่า **ตนผ่านการศึกษามาจากมหาวิทยาลัยด้วยความรู้สึกภูมิใจมาก** แต่เพียงก่อนนี้ เธอที่รักของฉันท่านทุกคน ขออย่าเพิ่งกังวลคิดว่า ฉันท่านภูมิใจในเสื้อครุยและใบปริญญาบัตร รวมทั้งช่อกอกไม้อันหวานหอม เพราะในหัวใจฉันท่านเองมันไม่มีสิ่งเหล่านี้เป็นเงินไหลลงเหลืออยู่เลยแม้แต่น้อย

ฉันท่านจึงจะเล่าให้เธอฟัง โดยที่หวังว่าจะเก็บไปคิดได้เอง ฉันท่านภูมิใจในความเป็นคนซึ่งยังคงหลงเหลือรอดมาได้ โดยเหตุที่อิทธิพลจากรูปวัตถุซึ่งชนกันเข้าไปทับถมไว้มันไม่อาจกลืนกินจิตวิญญาณของตนไปได้เลยแม้แต่น้อย นี่แหละนี่ะ ที่คนแต่ก่อนเคยเขียนไว้เป็นบทกลอนอย่างส่อคดล่องกันว่า **รู้อะไรก็ไม่สู้วิชา รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี**

โปรดอย่าเข้าใจว่า การรู้รักษาตัวรอด- คือความเห็นแก่ตัว เพราะนั่นมันหมายถึง การเอาตัวรอดมากกว่า ขออย่าอีกครึ่งหนึ่งว่า ความภูมิใจของฉันท่านมันอยู่ตรงนี้เท่านั้น **ตนคงไม่อาจเอื้อมไปนำเอาเสื้อครุยหรือ ๓ มาสวมใส่** เว้นไว้แต่ว่ามีใครส่งสารหรือศรัทธานำมามอบ มันก็คงเป็นเรื่องของเขามากกว่าเอามาใส่ใจเป็นเรื่องของเรา **วิญญาณฉันท่านจึงมุ่งที่การเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งมีวิธีการเปลี่ยนแปลงอยู่ในมุมอันหลากหลายมากกว่า**

แม้เวลานั้นมันจะผ่านพ้นมาแล้วกว่า 51 ปี แต่ภาพนั้นยังคงตรึงอยู่ในหัวใจตัวเองอย่างแน่นหนา โปรดอย่าเข้าใจนี่ว่ามันเกิดจากภาวะยึดติด ขอให้ทวนกลับมามองอีกด้านหนึ่ง หากเห็นความจริงได้ก็น่าจะพบว่า **นี่คือความมีสติระคับหนึ่ง** เพราะฉันท่านนำเอาความจริงมาเล่าให้เธอฟังนั้นนั่น คนที่ยึดติดเขาไม่กล้าพูดความจริงกันหรือกเธอเอ๋ย

เธออาจรู้สึกประหลาดใจ ถ้าฉันท่านจะบอกตรง ๆ ว่า **ตนผ่านปริญญาด้วยกางเกงขาด ๆ ซึ่งปะแล้วปะอีก** รวมทั้งเสื้อเก่า ๆ เพียงชุดเดียว แต่ตนก็สามารถยื่นขึ้นด้วยขาทั้งสองข้าง ซึ่งธรรมชาติมอบให้มาตั้งแต่เกิดอย่างปราศจากความรูสึกว่า **ตนค้อยกว่าคนอื่น**

วันนั้น วันรับปริญญาฉันท่านยังจำมันได้ดีจนถึงวันนี้ ถ้าจะแต่งตัวด้วยกางเกงขาด ๆ ปะกันปะหัวเข้าออกไปรับ มันก็ช่างดูกระไรอยู่ แต่ถ้าจำเป็นจริง ๆ ก็คงต้องทำอย่างนั้น ทั้ง ๆ ที่ตนคิดโดยไม่ได้แสดงอะไรออกมา แต่แล้วเพื่อนคนหนึ่งก็อุตส่าห์แสดงน้ำใจ นำเอากางเกงของเขามาให้ยืมสวม **แม้มาถึงช่วงนี้ สิ่งนั้นมันก็ผ่านพ้นมา 51 ปีกว่า** นอกจากนั้นหลังจากช่วงนั้นมาแล้วก็ไม่เคยพบกันอีก แต่ฉันท่านไม่เคยลืมหน้าเขาเลยแม้แต่น้อย แม้ว่านี่ถึงเขาในระหว่างลิ้มตา ก็ยังมองเห็นหน้าเขาได้ทุกครึ่ง

เธอที่รัก วันนั้นฉันท่านถึงพ่อกับแม่ เพราะทั้งสองคนไม่ได้มาที่นั่น แต่ตนก็มองเห็นหน้าท่านอยู่ในหัวใจเสมอไปแล้ว วันนั้นไม่มีญาติมิตรมาร่วมสักคนเดียว แต่ฉันท่านสำรวจตัวเองแล้วพบความจริงว่า **ตนไม่สนใจเรื่องนี้เลย** เนื่องจากรู้ความจริงแล้วว่า **"เหตุผลของใครก็เป็นของของมัน"** แล้วตัวเราเองต่างหากที่ควรจะคิดในทางสร้างสรรค์ เข้าไว้ว่าจะคิดว่าคิดเป็นอย่างอื่น

ประสบการณ์ชีวิตจากการทำงานในระบบราชการ

รอก่อนนี่เธอที่รัก โปรดอย่าคิดว่าฉันวิ่งเข้าไปสมัครหรือของงานใครทำ ถ้าเธอได้อ่านสิ่งซึ่งผ่านมาแล้วก็น่าจะคาดการณได้เองว่า کنمอย่างฉันไม่เคยวิ่งเข้าไปหาใครอย่างขาดเหตุผล เป็นเพราะถึงช่วงเวลาซึ่งฉันกำลังใกล้จะผ่านหลักสูตร 5 ปีของมหาวิทยาลัยแล้ว

ประจวบกันกับว่า นิสิตรุ่นเดียวกันฉันซึ่งก็มีอยู่หลายคน มีแนวโน้มจะผ่านได้เพียง 2 คน ซึ่ง 1 ใน 2 มีฉันรวมอยู่ด้วย นอกนั้นยังต้องรอต่อไปอีก 1 ปีเป็นอย่างน้อย ประกอบกับการที่ครูผู้บริหารและอยู่ในสายซึ่งคนเรียนมาโดยตรง มีเครือข่ายรับผิดชอบงานกันคว้าวิจัยของกระทรวงเกษตรราธิการในต่างจังหวัดด้วย

ท่านได้เปรยขึ้นกับฉันว่า เธอจบแล้วจะไปทำอะไรที่ไหน ถ้าอยู่กับเราก็จะเตรียมอัตราและตำแหน่งไว้ให้ ฉันรู้ยู่เต็มอกแล้วว่า มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เพิ่งตั้งใหม่ ยังขาดอาจารย์ประจำเป็นอย่างมาก เพราะช่วงที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นอาจารย์พิเศษมาจากกรมงานต่าง ๆ มากกว่า

ความรู้สึกเล็ก ๆ ในช่วงนั้น ฉันเบื่อกรุงเทพ ฯ. เมามาก ๆ เพราะคนเกิดในกรุงเทพ ฯ. แล้วก็อยู่มาในกรุงเทพ ฯ. จนกระทั่งรู้สึกจำเจ เพราะหัวใจของเด็กคนนั้นมันอยู่กับพื้นดินมาตลอดใช้ไหมที่รัก จึงทำให้เกิดความรู้สึกเช่นนี้ขึ้นมาอย่างเป็นธรรมชาติ หากเธอคนไหนสนใจ ลองนำไปประเด็นนี้ไปคิดดูเอาเองเถอะ ถ้าใครคิดได้ฉันเชื่อว่า จะได้ของดีซึ่งมีอยู่ในตัวเธอเองแล้ว

คำถามจากครูซึ่งนำมาเล่าให้ฟัง มันเปิดโอกาสให้ฉันมองเห็นทางชีวิตที่สดใสขึ้นมาทันที จึงตอบไปว่า ผมสนใจกลับไปทำงานกันคว้าวิจัยที่แม่โจ้ครับ

ครูฉันตอบว่าอย่างไร เธอรู้ไหม ? ท่านบอกว่า เธอไม่ที่นั่นทำไม ถ้าจะไปจริง ฉันให้เธอได้ก็เป็นเพียงลูกจ้างชั่วคราวเช่นเดียวกับคนงานทั่วไป ถ้าอยู่ที่นี้ (หมายถึงบางเขน) ฉันมีทางเตรียมอัตราและตำแหน่งไว้ให้

ฉันตอบกลับไปทันทีโดยไม่ลังเลใจเลยว่า ครับ ผมต้องการไป ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าที่นั่น ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีน้ำประปา คงต้องอาบน้ำในลำเหมืองซึ่งใช้ร่วมกับน้ำรดต้นไม้ในไร่ นอกจากนั้นในช่วงฤดูฝนยังมีไข้ป่าชุกชุมด้วย ถ้าจะถามว่า เธอรู้ไหม ชีวิตฉันต้องการอะไรกันแน่ ถ้าไม่รู้อะไรบอกให้ และสิ่งซึ่งตนต้องการมันน่าจะมี ความหมายที่สำคัญมาก นั่นคือ อีสราภาพ

จากประสบการณ์เท่าที่ผ่านพ้นตรงนั้นมา แล้วทวนกลับไปพิจารณาค้นหาคำตอบอีกครั้งหนึ่ง มันทำให้ฉันมีโอกาสรู้ความจริง พอที่จะนำมาสรุปให้ เธอพิจารณาได้ว่า ชีวิตคนเรานั้น ถ้ามีอีสราภาพ แม้สิ่งซึ่งแต่ก่อนเคยทำได้ ย่อมทำได้เองและทำได้ดีด้วย นอกจากนั้นงานที่ฉันยังสอนให้ฉันเป็นคนมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นไปอีก

ฉันเป็นคนทำงานโดยไม่สนใจที่จะ เข้าไปอยู่ใกล้ เจ้าของผู้มีอำนาจเหนือตน แต่รักที่จะลงไปอยู่ด้านล่าง ดังนั้น ฉันจึงทำงานโดยไม่มีวัน เสาร์อาทิตย์อยู่ในหัวใจเลยแม้แต่น้อย นอกจากนั้นแล้ว เข้าขึ้นมา หลังจากถ่ายทอดแผนงานจากบนโต๊ะลงไปสู่พื้นที่ซึ่งทำงานวิจัยแล้ว ตนก็รักที่จะลงไปช่วยคนงานพื้นดิน แยกปุ๋ย และหวนน้ำรดต้นไม้ บางวันทางบ้านต้องนำข้าวห่อไปส่งให้ถึงในไร่ โดยเฉพาะระหว่างช่วงเก็บข้อมูลตัวเลข

ฉันใช้ไม้ประชิดรู เครื่องมือที่ เรียกกันว่า "คาร์ลิเบอร์" สำหรับใช้วัดขนาดของตักทดลอง เช่นกะหล่ำปลี ขึ้นโดยไม่ต้องใช้เงินราชการ เพราะคนไม่ใช้คนมีนิสัยที่อาจกล่าวได้ว่า พอคิดจะทำงานอะไรสักอย่างก็มักถามว่า "ไหนล่ะเงินงบประมาณ ? "

ใช่แล้ว ฉันเป็นคนสนใจริเริ่มทำงานจากสิ่งซึ่งคนอื่นรังเกียจหรือถูก แม้เรื่องกล้วยไม้ก็เกิดจากประเด็นนี้ นอกจากนั้น ระหว่างที่ไปทำงานอยู่แม่โจ้ ตนกลับกลายเป็นคนที่ เริ่มค้นหาเอาวิชา การวางแผนและสถิติวิจัยการเกษตรมาใช้ในเมืองไทยเป็นคนแรก ทั้ง ๆ ที่สมัยซึ่งเรียนอยู่ในมหาวิทยาลัย ฉันและเพื่อนส่วนใหญ่รู้สึกเสมือนว่า เรียนไม่รู้เรื่องเอาเลย ที่ผ่านได้ก็เพราะคะแนนความกรุณาจากครูมากกว่า

อนึ่ง จากช่วงซึ่งตนเคยมาเรียนอยู่ที่นั่นกับการกลับมาทำงาน ภาพหนึ่งที่พบเห็นและรู้สึกว่ามันแปลกจากหน้ามือเป็นหลังมือ นั่นคือ แต่ก่อน โรงเรียนกับสถานีวิจัยเคยร่วมมือกันในทุกด้าน แม้กระทั่งครูอาจารย์ซึ่งทำงานสอน กลับมาอีกครั้งหนึ่งกลับพบว่า ทั้งสองส่วนแทบจะไม่คุยคำคู่กันเอาเลย หากกันรู้ว่าได้ก็คงจะกันไปนานแล้ว

ฉันมักเป็นคนมีธรรมชาติอะไรสักอย่างหนึ่ง โดยที่พบความจริงว่า ไม่ว่าไปอยู่ที่ไหน มักจะมีเด็ก ๆ เข้ามาหา เทียนนี่ก็อีกนั่นแหละ ไปอยู่ได้ไม่นานก็มีนักศึกษาจากทางโรงเรียนกลุ่มหนึ่งไปพบ และขอความช่วยเหลือ โดยขอให้จัดอาหารให้เป็นประจำ

ฉันล้มเล่าให้เธอฟังไปว่า หลังผ่านการศึกษามาจากมหาวิทยาลัยแล้ว ฉันก็ตัดสินใจแต่งงาน โดยที่รู้ตัวว่าตนจะต้องไปทำงานที่แม่โจ้ ไซ้แล้ว ฉันต้องการเพื่อนซึ่งช่วยรับผิดชอบในด้านส่วนตัว เพื่อจะได้ทุ่มตัวเองให้กับงานอย่างเต็มที่ ดังนั้นการไปทีนั้น นอกจากมีภรรยาไปแล้ว ตนก็ไม่ลืมที่จะเอาแม่ไปอยู่ด้วย เนื่องจากชีวิตตัวเองขาดแม่มากกว่า 12 ปีแล้ว ทั้งคู่จึงช่วยกันทำอาหารเลี้ยงชนรุ่นหลังที่เข้ามาขอพึ่งพา

เราทำเรื่องนี้จากความรักความเมตตาอย่างจริงใจ มันจึงเกิดสายสัมพันธ์ทำให้สนิทใจแก่กัน จนกระทั่งอยู่มาวันหนึ่ง มีคนมาเตือนว่า อย่าไปติดคบกับคนจากทางโรงเรียนนี้ ประเดี๋ยวจะต้องลำบาก เพราะหัวหน้าส่งไว้อย่างเด็ดขาดว่าไม่ให้คนของเราเข้าไปเกี่ยวข้องหรือให้ความร่วมมืออะไรทั้งนั้น

ฉันรับฟังแล้วรู้สึกเฉย ๆ อย่างที่พ่อเคยปรารภนั่นแหละนี่ ว่าฉันเป็นคนรับฟังได้ทุกเรื่อง แต่จะเชื่อหรือไม่ เชื่อมากไม่พูด แต่เมื่อไหร่ลงมือทำก็จะทำตามที่ตนคิดเท่านั้น แต่ในที่สุดมันก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น เพราะฉันคึกกับทุกคน รวมทั้งรู้จักแยกแยะว่าอะไรเป็นเรื่องของตนเองอะไรเป็นเรื่องของคนอื่น

ในที่สุดฉันก็ได้รับโทรเลขด่วนจากทางกรุงเทพฯ ๑. ให้เดินทางลงไปสอบบรรจุเป็นข้าราชการ ซึ่งจริง ๆ แล้วตนก็ไม่เคยสนใจกับเรื่องนี้ แดมลงไปถึงกรุงเทพฯ ๑.แล้ว ก็ไม่เห็นสอบอะไรกันมากนัก เพียงถามประโยคเดียวด้วยปาก แดมยังตอบไม่ได้เสียอีก แล้วก็ผ่านไต่ยังงังก็ไม่รู้

แต่ตนก็ไม่เคยหยุดคิด ถ้ายังสงสัยไม่หาย ในที่สุดก็ค้นพบความจริงว่า ผู้ใหญ่ที่ถามฉัน ท่านมีนิสัยเป็นครูจริง ๆ เพราะท่านรู้จักแล้วว่าฉันมีอะไรที่หลายคนต้องการ จึงสอบพอเป็นพิธีเท่านั้น แทนที่จะยึดติดอยู่กับกฎระเบียบโดยไม่ลืมหูลืมตาว่า เราต้องการอะไรจากกันแน่ ?

ดังนั้น การตั้งคำถามจึงไม่ใช่ต้องการสอบอย่างเอาจริงเอาจัง และประเด็นก็ไม่ได้อยู่ที่การตอบได้หรือไม่ได้ แต่คิดว่า คำถามคือการสร้างคน ยิ่งตอบไม่ได้ก็ยิ่งสร้างได้ลึกซึ้ง เพราะคนตอบจะเก็บไปคิดค้นหาความจริงเพื่อหวังเปิดรากบานความคิดให้มันกว้างออกไปอีก

ไซ้แล้ว เธอที่รัก ที่แรกฉันฟังคำถามแล้วก็อคิดไม่ได้ว่า มันไปเกี่ยวข้องกับอะไรกับการทำงานซึ่งตนทำอยู่ในช่วงนั้น แต่แทนที่จะตำหนิผู้ใหญ่ ฉันกลับนำไปค้นหาคำตอบในสิ่งซึ่งตนยังไม่รู้ จนกระทั่งในที่สุดจึงเข้าใจได้เองว่า มันเป็นเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งแต่ก่อนตนไม่เคยให้ความสนใจมาก่อนเลย เพราะคำถามนี้เองที่ช่วยให้ตนเข้าใจชีวิตที่สานถึงการงานมากขึ้น

นี่แหละ เธอเอ๋ย คือชีวิตฉันซึ่งไม่เคยคิดจะตะเกียกตะกายไปเป็นอะไรต่อมิอะไรทั้งนั้น จึงกล่าวอย่างมั่นใจได้ว่า เท่าที่ผ่านมาแล้ว ทุกอย่างมันมาเองทั้งนั้น แม้กระทั่งการถูกเรียกเข้าไปสอบให้เป็นข้าราชการก็เฉาะ

หลังจากนั้นไม่นานนัก ในที่สุด ฉันก็ถูกอำนาจเหนือกว่า สั่งให้ย้ายครอบครัวกลับกรุงเทพฯ ๑. โดยมีเหตุผลสั้น ๆ ว่า "ต้องการนักวิจัยมือดีมาทำงานค้นคว้าวิจัยเรื่องข้าว ซึ่งองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาตินำมาให้ไทยทำ" นอกจากนั้นยังทราบภายหลังอีกว่า ผู้ใหญ่ผู้ก้นอยู่เบื้องหลังการสั่งย้ายครั้งนี้ว่า "สั่งย้ายเสียเลยโดยไม่ต้องถาม เพราะขึ้นถามประเดี๋ยวก็จะไม่ยอมมา"

ฉัน เริ่มต้นชีวิตงานที่ออกมาอยู่นอกบรรพชาธิการด้วยตัวเองอย่างอิสระ

ก่อนอื่นฉันขอบอกว่า งานประจำก็ทำเต็มที่ ส่วนงานซึ่งคิดริเริ่มจากรากฐานตัวเองก็ทำจากจิตวิญญาณ เช่นกัน งานที่วานนี้ก็คือ งานค้นคว้าวิจัยเรื่องกล้วยไม้ ซึ่งมีกระแสเชื่อมโยงไปถึงงานส่งเสริมเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน

การเริ่มต้นงานเกิดจากอีกด้านหนึ่ง ซึ่งมีคนกลุ่มหนึ่งนำเอากล้วยไม้มาเล่น และใช้เป็นเครื่องมือถูกคนจนกับเด็ก กับอีกด้านหนึ่งซึ่งเกิดจากความรู้สึกของคนทั่วไปว่า กล้วยไม้คือของเล่นสำหรับเศรษฐี ถ้าใครขึ้นเล่นก็เท่ากับทำลายเศรษฐกิจของบ้านเมือง ซึ่งคนมองที่คนแล้วเกิดความรู้สึกว่า ทำไมคนเหล่านั้นจึงยึดติดอยู่กับกล้วยไม้จนกระทั่งมองไม่เห็นคน

ฉันเคยบอกแล้วยังใจว่า คนเป็นคนมีนิสัยชอบทำในสิ่งซึ่งคนอื่นถูก มากกว่าการทำตามกันคนอื่น ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกจากคนส่วนใหญ่ โดยเหตุที่คนไม่ใช่คนมีค่าว่าใหญ่หรือน้อยอยู่ในหัวใจมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว คงเหลือแต่ "ความรักความจริงใจที่มีต่อเพื่อนมนุษย์" ซึ่งน่าจะช่วยให้มีโอกาสทำหน้าที่บนพื้นฐานความเป็นคนได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วนที่สุดเท่านั้น

เธอที่รักของฉันทุกคน ในเมื่อคนอย่างฉันไม่ใช่เห็นแก่เงิน ตลอดจนลามยศสรรเสริญแต่อย่างใดเลย ดังนั้นสภาพการริเริ่มงานลักษณะนี้คงไม่มีใครเอาเงินมาให้ นอกจากควักกระเป๋าตัวเองทุกเรื่อง แม้ระหว่างนั้นเงินเดือนข้าราชการอย่างฉัน มันก็แค่พันกว่าบาท แถมยังอาศัยบ้านหลวงอยู่อีกด้วย

เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติในการค้นคว้าวิจัย ที่สานถึงงานส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ และเชื่อมโยงไปถึงการพัฒนาคนผู้สนใจกล้วยไม้ของไทย ซึ่งเติบโตขึ้นมาจากทุกด้านซึ่งเชื่อมโยงถึงกันเป็นเนื้อเดียวกัน มีมากเกินกว่าที่จะนำมาเขียนลงในบทความสั้น ๆ อาทิเช่น "จากถั่งส้มชิมเก่า ๆ ที่ใช้แล้ว ถึงลูกกล้วยไม้หลายแสนต้นซึ่งส่งไปขายแทบทั่วโลก"

ฉันยังจำได้ดีว่า ช่วงเริ่มแรกตนก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ลูกหาเข้ามาช่วยงาน คงมีแต่สองคนตายาย ซึ่งเขียนลงก็ขับรถไปสอนประชาชนซึ่งตนถือว่าเป็นเพื่อนมนุษย์ แม้ฝนตกฟ้าร้องก็ไม่คำนึงถึง จนกระทั่งคำมีคจึงกลับมาต้อนรับประทานอาหารค่ำที่บ้านกันสองคน ส่วนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ก็ใช้วิธีควักกระเป๋าตัวเองทั้งนั้น กว่าจะวงการกล้วยไม้ของไทยจะก้าวมาได้ถึงขั้นนี้

มันสอนให้รู้ว่า ผู้เป็นครูคนหนึ่งควรทำทุกสิ่งอย่างมีความสุข ส่วนการคิดว่าต้องเสียสละน่าจะเกิดจากความรู้สึกของคนอื่นมากกว่า หากตนคิดว่าต้องเสียสละ ทุกสิ่งก็ทำไปไม่ได้มานาน นอกจากนั้น คุณสมบัติของผู้ที่เป็นครูจริง ควรมองเห็นทุกสิ่งอยู่ร่วมกัน อีกทั้งมีเหตุมีผลสานถึงกันและกันเป็นกระบวนการ แทนการมองเห็นแต่ละสิ่งอยู่อย่างตัวใครตัวมัน

ในช่วงนั้น ชีวิตฉันถูกกระแสนการเปลี่ยนแปลงมันเอาไปไว้ในที่ต่าง ๆ อย่างน่าสนใจ โดยที่ตัวเองก็ไม่เคยคิดวิ่งเต้นไปอยู่ที่ไหน พอตั้งกรมการข้าวก็มีผู้ใหญ่มาเอาไว้ไว้กรมการข้าว และรับตำแหน่งหัวหน้าแผนการโรงสี ฉันจึงใช้เวลาว่างและที่ว่างตรงนั้นสร้างเรือนกล้วยไม้กันเป็นช่อง ๆ คล้ายห้องแถว เพื่อให้มีสิตเกษตรฯ เป็นที่ฝึกปลูกกล้วยไม้ของแต่ละคน

หลังจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จัดตั้งแผนกวิชาพืชสวน (ชื่อในช่วงนั้น) ฉันก็ถูกขอตัวไปเป็นอาจารย์เริ่มต้นวางแผนการสอนวิชากล้วยไม้ รวมทั้งงานวิจัยค้นคว้า ทั้ง ๆ ที่ไม่มีเงินงบประมาณจะให้แม้แต่บาทเดียว จึงต้องเอากล้วยไม้ซึ่งเป็นผลจากงานค้นคว้าวิจัยภายในบ้านไปใช้ในการเรียนการสอนรวมทั้งงานค้นคว้าวิจัยด้วย

สิ่งสำคัญอีกส่วนหนึ่งก็คือว่า งานกล้วยไม้ที่ฉันทำ มีการริเริ่มขึ้นมาจากพื้นฐานซึ่งอยู่ที่ประชาชนทั่วไป ดังนั้น เมื่อมีการเอาฉันเข้าไปอยู่ตรงนั้น จึงทำให้แผนกวิชาได้ประชาชนเดินเข้าไปหาตรงนั้นด้วย นับเป็นการเปิดโลกทรรศน์ให้แก่การจัดการศึกษา ณ จุดนั้นอย่างสำคัญ ทำให้คนในสายงานอื่นต้องจับตามอง โดยที่รู้สึกได้ว่า พืชสวนกำลังทำอะไรกันอยู่ตรงนั้น ทั้ง ๆ ที่ระหว่างนั้นการจัดสัมมนาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาก็ได้มีการพูดกันถึงเรื่องว่า ทำอย่างไรมหาวิทยาลัยจะเปิดประตูออกไปหาประชาชน แต่ไม่ได้มีการมองในมุมกลับซึ่งน่าจะเกิดคำถามในลักษณะที่สวนทางกลับ และตั้งคำถามใหม่ว่า "ทำอย่างไรมหาวิทยาลัยจึงจะให้ประชาชนเดินเข้ามาหาด้วยความรู้สึกศรัทธามากกว่า"

อย่างไรก็ตาม ฉันเริ่มต้นรู้สึกว่า คนกำลังตกอยู่ในสภาพยืนอยู่ท่ามกลางความโศกเศร้าและอย่างโศกเศร้า จนกระทั่งในที่สุดก็เกิดการเขม่นกันขึ้นจากบุคคลผู้ครองอำนาจเหนือกว่าฉันจนได้ แต่คนเป็นครูย่อมไม่หวั่นไหวด้วย

ด้วยเรื่องพันอย่างนี้ โดยที่รู้สึกว่าจะใครคิดอย่างนั้น ตัวเองก็คงต้องจมปรักคัดค้านมากขึ้นแน่ ๆ แม้ฉันจะไม่ไปคนที่สนใจถึงการนี้ที่ตัวเองจะต้องก้าวหน้าไปไหน

ฉันนึกไม่ผิดเลยว่า แต่ก่อนเคยทำงานกล้วยไม้นอกเวลาราชการ แต่ก็ทุ่มเทให้กับงานนี้แทบจะทั้งชีวิต ระหว่างช่วงเวลาซึ่งตนว่างจากงานประจำแล้ว ครั้นได้รับการขอร้องให้ย้ายมาทำงาน เรื่องนี้ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์โดยตรง ตนก็เริ่มตั้งมองเห็นปัญหาที่ติดตามมาแล้วว่า มันจะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน แต่ด้วยความรู้สึกที่มุ่งมั่นทำงานจากใจบริสุทธิ์ จึงคิดว่าตนพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาทุกรูปแบบ

สิ่งที่สะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนก็คือ คนในไม่คอยจะมองเห็นอะไรจากฉันที่รู้ว่าเป็นของมีคุณค่า แต่คนภายนอกกลับมองเห็นได้ชัดเจนมาก จึงรู้สึกสิ้นดีอย่างเห็นเป็นลวดลาย ครั้งแล้วครั้งเล่า มันทำให้ตนต้องนำมาคิด เพื่อค้นหาความจริงต่อไปอีก

ช่วงหลัง ๆ ฉันถูกเชิญไปร่วมกิจกรรมการประชุมนานาชาติซึ่งจัดขึ้นในประเทศต่าง ๆ บ่อย ๆ แต่คงไม่มีใครกล่าววิจารณ์อะไรอีก เพราะเท่าที่ผ่านมาแล้วแม้จะถูกวิจารณ์แต่ตนก็ไม่เคยรู้สึกกระทบกระเทือนใจแต่อย่างใด ทั้งนี้ หากกลับทำให้แรงศรัทธาจากคนทั่วไปมีการขยายขอบข่ายกว้างขวางมากขึ้นไปเรื่อย ๆ

ในที่สุดก็มีเรื่องสำคัญและน่าจะถือว่าร้ายแรงพอสมควร เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัย จนกระทั่งมีผลทำให้บุคคลระดับบริหารจำต้องถอนตัวออกไปทั้งสองฝ่าย ฉันจึงต้องเข้าไปรับตำแหน่งผู้บริหารมหาวิทยาลัยจากภาวะจำยอม ซึ่งความหมายของคำว่าภาวะจำยอมในที่นี้ ตนหมายถึง งานคือเหตุผล หากใช่เข้าไปแล้วไม่ทำอะไร หากทุ่มเทให้กับงานแทบทั้งชีวิต โดยเหตุที่ตนเป็นคนถือสัจจะมาตลอดชีวิตว่า ลงรับปากแล้วต้องทำเต็มที่

ฉันคิดว่า ตัวเองใช้ความรักเพื่อนมนุษย์ ซึ่งตนมีอยู่ในรากฐานตัวเองเป็นธรรมชาติ กับงานบริหารมหาวิทยาลัยอย่างได้ผล ซึ่งเรื่องนี้ประเมินจากผลซึ่งบุคคลภายนอกมองเข้ามา รวมทั้งความรู้สึกที่เกิดจากบรรดาศิษย์ไม่น้อยกว่า 7 - 8 พันคนในขณะนั้น ซึ่งฉันได้เขียนระบายความรู้สึกลงไว้ในบทความซึ่งรวมอยู่ในหนังสือเรื่องจากวิญญูณครุที่ฉันรักยิ่งชีวิต ซึ่งจัดพิมพ์โดยโครงการห้องสมุดกล้วยไม้ ระเบียบ สาคกริก ผากไว้แต่คนในแวดวงการศึกษา

ระหว่างนั้น สิ่งซึ่งฉันเกิดความรู้สึกสะอึกใจและมองเห็นปัญหาค่อนข้างชัดเจนมากก็คือ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ ๆ ที่สะท้อนความรู้สึกทำให้อ่านได้ว่า แต่ละคนเข้าใจได้ไม่ถึงความจริง จากคำปรารภที่ปรากฏออกมาเป็นช่วง ๆ ในทำนองว่า อธิการก็ตามใจเด็ก แต่หาได้จุกจิกไม่ว่า ตนสามารถเปลี่ยนคนซึ่งครั้งหนึ่ง เคยสร้างปัญหาในด้านเสียหายให้กลับกลายเป็นคนดีขึ้นมาได้ โดยไม่ต้องใช้อำนาจทำลายกันอย่างไร ความหมาย

แม้ผลงานจะได้รับการยอมรับนับถือจากสายตาคู่คนทั่วไป แต่คนในก็ยังกังขาเพราะความสงสัยอยู่น้อย ส่วนตนเองก็ เริ่มท้อในทีทั่วไปเป็นช่วง ๆ ว่า ผู้ที่เป็นครู ถ้ายังคิดไม่ได้ว่าตนได้รับสิ่งอันทรงคุณค่ามากกว่าสิ่งซึ่งตนได้มอบให้แก่ศิษย์ไปแล้ว ความเป็นครูย่อมยังไม่ถึงจุดเกิดอย่างแน่นอนที่สุด

ฉันเกิดความรู้สึกดังกล่าวอย่างเห็นเป็นธรรมชาติ และซึ่งอยู่กับสิ่งนี้มากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งในที่สุดก็กล่าวออกมาจากหัวใจด้วยหยาดน้ำตาว่า ฉันรู้สึกแล้วว่า ตนยิ่งเติบโตสูงขึ้น กลับยิ่งต่ำลงเรื่อย ๆ ฉันไม่ต้องการตกต่ำ จึงรักที่จะอยู่ในที่ต่ำตลอดไป การตกคงไม่เพียงทำให้ต้องเจ็บเท่านั้น แต่การอยู่ต่ำอย่างเห็นเป็นธรรมชาติมันช่วยให้จิตวิญญาณตนเองบังเกิดความสุขที่มีแต่ความมั่นคงยั่งยืนอย่างเดียว อันความดีว่าเป็นที่สุดแล้วสำหรับชีวิตมนุษย์แต่ละคน

ประสบการณ์ชีวิตในช่วงที่เข้าไปรับตำแหน่งรัฐมนตรีเกษตร

ฉันเข้าไปรับตำแหน่งดังกล่าว ถ้าจะว่ามีคนเอามาให้เองก็ไม่น่าจะผิด แต่หากมองได้ลึกจะพบความจริงว่า มันมีทั้งการพิจารณาเลือกตั้งและการสมัครรับเลือกตั้ง หากมาจากความเป็นธรรมชาติมากกว่าด้านรูปแบบ

หลังจากทุกสิ่งทุกอย่างมันผ่านไปฉันได้รู้แล้วว่า ระหว่างบริหารงานอยู่ในกระทรวงนี้ ฉันได้ศิษย์เป็นครุมาโดยตลอด ยิ่งเป็นชนรุ่นซึ่งอาจกล่าวได้ว่า อยู่ทาง ๆ แถว ศิษย์เหล่านี้แหละคือครูที่ให้ความรู้อันทรงคุณค่าแก่ฉันอย่างสำคัญ ยิ่งไปกว่านั้น ฉันยังเกิดความรู้สึกอย่างลึกซึ้งซึ่งว่า ชาวนาชาวไร่ซึ่งเป็นชนระดับล่าง เป็นครูผู้ให้ความรู้แก่ฉันที่สำคัญที่สุด

ช่วงนั้น ฉันไม่ได้ใช้เงินราชการเลยนอกจากเงินเดือนกับเบี้ยเลี้ยงเดินทาง ซึ่งเป็นไปตามกฎระเบียบในในชีวิตประจำวันเท่านั้น ฉันคงต้องขอขอบคุณคนอื่น ๆ ซึ่งเข้าไปเป็นรัฐมนตรีในช่วงเดียวกัน ถ้าท่านเหล่านั้นไม่รุมแย่งชิงเงินตรงกลางไปจนหมด ฉันอาจไม่มีผลงานที่ลึกซึ้งลงถึงชาวบ้านให้เป็นที่ยอมรับจากสายตาคานทั่วไปได้อย่างที่รู้ ๆ กันแล้ว ถ้าใครต้องการอ่านเรื่องนี้ในรายละเอียด อาจหาอ่านได้จากหนังสือ "เกษตรกรที่รัก" ซึ่งจัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ระหว่างช่วงต้นปี พ.ศ.2541

ระหว่างที่ฉันดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี หากเป็นวันว่างตนจะลงไปทำงานอยู่กับชาวบ้านในถิ่นกันดารเสมอ ๆ หากเป็นวันทำงาน ฉันมักชอบขึ้นรถแท็กซี่ เพราะคนขับรถหลายคนมีอะไรดี ๆ มาเล่าให้ฟัง และอ่านได้ว่าคนเหล่านั้นส่วนใหญ่พูดจาธรรมดา หรือพูดจาใจจริง ตนจึงนับถือเขาเป็นครูอีกมุมหนึ่งด้วย

ในที่สุด วัฏจักรของครุอันเป็นธรรมชาติ ก็เวียนมาบรรจบครบรอบลงอีกครั้งหนึ่ง

ฉันยังคงจำได้ไม่เคยลืม เพราะมันฝังแน่นอยู่ในจิตวิญญาณอย่างเป็นธรรมชาติไปเสียแล้ว เธอที่รักซึ่งกำลังใช้กระแสจิตจาก เธอเองคุยกับฉันอยู่ในขณะนี้ แม้เราจะได้ได้เห็นหน้ากันก็ตาม ฉันจะเล่าเรื่องนี้ให้ฟัง หวังว่าคงจะตั้งใจรับฟังอยู่แล้ว

ขณะที่ตนยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี หรืออาจกล่าวได้ว่า กำลังสรวมหัวโชนซึ่งมีคนอื่นเอามามอบให้ วันนั้นระหว่างเดินทางจากกระทรวงเพื่อกลับบ้านในช่วงบ่ายแก่ ๆ ฉันหยุดรถลงตรงตลาดราชวัตรเพื่อหาซื้อหนังสือพิมพ์อ่าน ช่วงนั้นยังคงมีสภาพเป็นห้องแถวไม้เก่า ๆ เรียงกันเป็นแถว

พลันสายตาก็มองไปเห็นชายคนหนึ่ง มองดูแล้วก็รู้สึกว่า เป็นบุรุษไปรษณีย์ แต่การแต่งเนื้อแต่งตัวดูจะบอกให้รู้ว่า ชีวิตค่อนข้างจะยากลำบากเอามาก ๆ เขาแต่งกายด้วยเสื้อกางเกงเก่า ๆ แม้ว่ามันจะเป็นแบบฟอร์มสีกาก็เช่นบุรุษไปรษณีย์ในยุคนั้น แต่ซากกางเกงถักขึ้นมาอยู่เหนือตาตุ่ม ทำให้เห็นได้ว่า ไม่มีร่องเท้าจะสรวมใส่ ส่วนมือหนึ่งถือจดหมายเป็นกำ เดินอยู่หน้าห้องแถว

หลังจากมองผ่านไปแล้วครั้งหนึ่ง เสมือนกับมีอะไรมันบอก ทำให้ตนรู้สึกพิศปกติ ฉันจึงหันไปมองอย่างตั้งใจอีกครั้งหนึ่ง จึงสังเกตเห็นค่อนข้างชัดเจนว่า เขาพยายามหลบหน้าฉันโดยหันไปทางอื่น ตนจึงยื่นจับตาคูต่อไป ในที่สุดก็รู้สึกได้ว่า บุรุษไปรษณีย์คนนั้นคือใคร

ฉันรีบเดินเข้าไปหาเขาทันที หวัง ๆ ที่รู้สึกว่า เขาเองก็พยายามซ่อนหน้าตัวเองไว้แต่ไม่สำเร็จ ฉันปรากเข้าไปสกคหน้าเขาไว้แต่ก็ด้วยกิริยามารยาทที่นอบน้อม แล้วเอามือสองข้างเอื้อมไปจับมือข้างหนึ่งของเขามากุมไว้แน่น พร้อมกับพูดว่า "คุณครูครับ ผมระลึกถึงครู ครูคงจะจำผมได้นะครับ"

ฉันรู้สึกว่า เราสองคนยืนบีบมือกันแน่นอยู่นานครู่ใหญ่ โดยที่ต่างคนต่างพูดอะไรกันไม่ออก ฉันรู้คล้ายกับว่า มันมีอะไรก่อนใหญ่ ๆ มันมาจากอยู่ที่คอหอย ในที่สุดท่านก็พูดขึ้นว่า ระพี ที่แรกครูก็คือเธอคงจะจำครูไม่ได้แล้ว เสียงซึ่งตนได้ยินนั้นแหละ ที่มันทำให้ฉันต้องนำตาาร่วง แต่ตนก็เห็นนำตาจากครูซึ่งไหลเป็นทางลงมายังใบหน้าด้วย

แม้มันอาจไม่มีคำพูดอะไรนอกเหนือไปจากนั้น แต่ฉันก็รู้สึกจากธรรมชาติในตัวเองว่า ณ จุดนั้น ไม่มีคำว่ารัฐมนตรี หรือบุรุษไปรษณีย์ผู้ยากไร้ คงเหลืออยู่แต่กระแสจากดวงวิญญาณระหว่างครูกับศิษย์เท่านั้น ที่ช่วยเป็นสื่อให้จิตถึงซึ่งกันและกันได้

หลายคนอ่านแล้วอาจสงสัยว่า แล้วครูก็คือใครกันแน่ จึงใคร่ขอตอบว่า สิ่งซึ่งฉันเคยเล่าให้เธอฟังแล้ว ใจละว่า ระหว่างช่วงซึ่งตนเรียนอยู่ชั้นมัธยมต้น มีครูกคนหนึ่งซึ่งดูแลเอาใจใส่ เด็กชั้นประถมเสมือนเป็นเพื่อนกัน

ระหว่างช่วงเวลาหยุดพัก ฉันชอบไปยืนดูเด็กเล่นกันอยู่ตรงนั้นเสมอ ๆ และครูคนนี้เองที่มักจะถามฉันว่า **คุณพ่อ-คุณแม่สบายดีหรือ ?** ทั้ง ๆ ที่ท่านก็ไม่เคยสอนฉันมาในชั้นเรียน เสมือนสอนให้รู้ว่า **ครูที่ดีไม่จำเป็นต้องได้จากภายในชั้นเรียนเท่านั้น** แต่จะหาที่ไหนก็ได้ หากรากฐานการเรียนรู้ของตัวเธอเองมีอิสระจริง

หลังจากนั้นเราห่างกันมาตั้งเท่าไร โดยไม่ได้พบหน้ากันอีก จึงมีสังขรณ์อีกสิ่งหนึ่งซึ่งน่าจะชี้ให้เห็นได้ชัดเจนว่า **ครูที่ดีนั้นอยู่ที่รากฐานจิตใจโดยแท้**

ชีวิตที่เกิควมาเพื่อให้ ให้ และให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่เพื่อนมนุษย์มาโดยตลอด คือบุญอันประเสริฐสุดแล้ว ถ้าจะถามว่า **ให้อะไร ?** คนที่ให้จากใจจริงคงไม่เริ่มต้นด้วยเงินและวัตถุอย่างแน่นอน **คำตอบจึงน่าจะให้แก่ การให้ความรักความเมตตา ให้ความเข้าใจ ให้อภัย และให้โอกาส จากจิตวิญญาณอันบริสุทธิ์**

ส่วนการให้วัตถุและเงินตรา น่าจะเป็นไปตามเหตุและผล หรือเป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งอาจกล่าวว่ามีน้อยให้น้อยมีมากให้มาก หรือ **ให้แบบตามมีตามเกิด** เพราะผู้ที่ให้จากรากฐานจิตใจแล้ว คงไม่มีอะไรเหลือล้นเพื่อเก็บไว้แข่งกันให้

ฉันเพิ่งมาถึงจุดที่ยอมรับได้ว่าตนเป็นครู

แต่ก่อนฉันไม่เคยคิดว่าตนเป็นครูใคร แม้ว่าทำงานสอนคนอื่นเสมือนเป็นชีวิตจิตใจเอามากที่สุดทีเดียว แต่กลับคิดว่า **ตนไม่ค่อยจะรับคำนี้มากนัก** จึงขอให้เป็นเรื่องของคนอื่นไปเถาะ ส่วนตนทำเพราะความรักในเพื่อนมนุษย์ทุกคนมากกว่า

เธอที่รักของฉัน เธอรู้ไหมว่า ทำไมช่วงนั้นฉันจึงไม่คิดว่าตนเป็นครูคนอื่น เพราะขาดประสบการณ์จึงรู้สึก **ว่า ถ้าตัวเองตั้งตนเป็นครู ก็เท่ากับรู้สึก ว่า ตัวเองอยู่เหนือคนอื่น**

โชคที่ฉันรักการเรียนจากประสบการณ์ซึ่งได้ เพื่อนมนุษย์เป็นครูมาโดยตลอด แทนที่จะมุ่งที่ตำราหรือคำสอนจากครูในชั้น ดังนั้นครูที่ดีหากมีวิญญาณเป็นของตัวเองจริง คงไม่บังคับหรือเอากิเลสเข้าไปล่อลวงให้ศิษย์เรียนอยู่แต่ในชั้น นอกจากนั้นก็ยังไม่ควรยึดติดอยู่กับตัวเอง หากให้โอกาสแก่เยาวชนสัมพันธ์กับคนอื่นด้วยความมีใจกว้าง เพื่อให้ศิษย์สามารถพัฒนาจากรากฐานตนเองขึ้นมาเป็นผู้เป็นคนที่มีสมรรถภาพพร้อมทุกด้าน โดยเฉพาะด้านที่เป็นคุณธรรมและจริยธรรมซึ่งเกิดจากการเรียนรู้โดยครูอันเป็นธรรมชาติซึ่งมีอยู่แล้วในแต่ละคน บนพื้นฐานความหลากหลาย

แทนที่จะให้ศิษย์ เรียนรู้คุณธรรมและจริยธรรมโดยนำเข้าไปไว้ในหลักสูตร เพื่อตนจะได้สอนแต่เพียงด้วยปาก แต่เลี่ยงการปฏิบัติจากตัวเอง ซึ่งเป็นไปเพราะความไม่รู้มากกว่า

ฉันได้กล่าวไว้แล้วในช่วงหลัง ๆ ว่า **ชีวิตที่ยิ่งสูงก็รู้สึกว่ายิ่งต่ำลงอย่างเป็นธรรมชาติ** มาถึงช่วงนี้จึงทำให้รู้สึกว่า **ตนเป็นครูคือผู้รับใช้ศิษย์ รับฟังศิษย์ และให้โอกาสศิษย์จากใจจริง** ครูที่ดีจึงจึงเห็นความสำคัญของศิษย์มากกว่าตนเอง และรักที่จะทำงานร่วมกับศิษย์มากกว่าการทำอะไรไปโดยพลการ หากมีการพิจารณาเรื่องใดก็ตาม ครูที่ดีพึงถอยลงมาอยู่ด้านล่างจากความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

เธอซึ่งเป็นที่รักของฉันทุกคน ฉันยอมรับแล้วว่าตนเป็นครู หลังจากมองเห็นความจริงชัดเจนแล้วว่า **ครูคือผู้รับใช้ศิษย์** และยิ่งรู้ต่อไปอีกว่า **ตราบไคทีแต่ละคนยังมีความเห็นแก่ตัวแฝงอยู่ในรากฐานอย่างเกินเหตุเกินผล** ก็อย่าหวังเลยว่าความเป็นครูซึ่งควร **เกิดจากใจ** จะมีโอกาสเป็นไปได้

ช่วงหลัง ๆ ฉันเคยพูดเสมอว่า **ตนเป็นครูที่ไม่มีห้องเรียน ไม่มีชั่วโมงสอน ไม่มีการเตรียมการสอนและไม่มีรั้วโรงเรียนหรือรั้วมหาวิทยาลัย** หมายความว่า นอกจากกำหนดชั่วโมงสอนไว้เป็นหุ่นแล้ว ของจริงย่อมมีเมื่อไหร่ก็ได้ นอกจากนั้นการไม่ต้องเตรียมการสอนก็เพราะ **ถอดจากหัวใจมาสอน หรือสอนจากความจริงใจมากกว่า** ยึดติดอยู่กับสิ่งประคิษฐ์ จึงจะสอนอย่างมีความสุข เมื่อมีความสุขจากด้านครู ศิษย์ย่อมมีความสุขที่จะศึกษาด้วย

พ่อกับแม่ทวนกลับมาพร้อมกันเป็นครูอีกครั้งหนึ่ง เพื่อสรุปผลให้ฉันเห็นสังขรณ์ครั้งสุดท้าย

แม้พ่อกับแม่จะแยกทางกันเกินตั้งแต่ฉันอายุเพียง 10 กว่าขวบ แม่แม่จะมีญาติซึ่งมีฐานะดีแค่ไหน แต่ก็ไม่ได้ไปขอพักพิงอยู่กับใคร คงอาศัยห้องแถวเล็ก ๆ รับจ้างเย็บผ้าฝ้าย ๆ หน่อย ๆ นอกจากนั้น พ่อยังบังคับไม่ให้ลูก ๆ ไปพบแม่อีก ยึดฉันชีวิตเป็นลูกคนโตด้วย ครั้งหนึ่งฉันแอบไปหาแม่ กลับมาพ่อรู้จึงถูกลงโทษอย่างหนัก

ดังนั้น หลังจากชีวิตผ่านมหาวิทยาลัยแล้ว ฉันจึงตัดสินใจออกไปทำงานในสภาพที่ยังเป็นป่า นอกจากมีภรรยาแล้ว ควรถึงเวลาที่จะเอาแม่ไปช่วย มันทำให้คนมีกำลังใจในการทำงานเพื่อต่อสู้ทุกสิ่งทุกอย่างและมุ่งมั่นรักษาอุดมการณ์ซึ่งมีอยู่ในหัวใจมาตลอด ให้มันคงอยู่ได้

แม่ฉัน เป็นหลักให้เราสองคนออกไปบุกเบิกงานใหม่ ๆ อย่างท้าทาย โดยไม่ต้องห่วงทางบ้านมากนัก บ้านฉันมีเขาวงกตคนรุ่นหลัง เข้ามาหาจากหลายทิศทางจนกระทั่งแทบจะเต็มบ้าน แต่แม่ก็ให้ความรักความเมตตา กับทุกคน ทำให้หลายคนรู้สึกเหมือนตัวฉันเองอยู่ที่บ้าน

หลังจากฉันพ้นตำแหน่งต่าง ๆ ซึ่งหลายคนเห็นว่าใหญ่โตนักหนา ออกมา แล้วในที่สุดก็ตัดสินใจ ลาออกจากราชการโดยไม่รับเงินบำนาญ และยังประกาศว่า ตนจะไม่ขอรับตำแหน่งใด ๆ ที่มีอำนาจและเงินทองอีกต่อไป ภาพสะท้อนซึ่งเป็นของจริงกลับปรากฏว่า มีคนมากหน้าหลายตามาหามากขึ้น นอกจากนั้นยังมีข่าวเกี่ยวกับผลงานจากคนกว้างขวางมากกว่าเก่าอย่างเห็นเป็นธรรมชาติ

ฉันเองไม่รู้ลึกลับว่าคนยี่สิบคอกอยู่กับเรื่องอย่างนี้ แต่มองอีกด้านหนึ่งว่า นี่คือนั่นซึ่งยืนยันสังขรณ์ซึ่งอยู่ในรากฐานแนวคิดความเชื่อของตนมาตั้งแต่เล็กแต่บ่อยว่า เท่าที่ได้ปฏิบัติมาแล้วทั้งหมดคงไม่ผิดไปจากเหตุผลเป็นแน่

ตั้งแต่ชีวิตฉันผ่านพ้นออกมาจากมหาวิทยาลัยมาแล้ว นอกจากตนจะเอาแม่ไปอยู่ด้วย สำหรับด้านพ่อ ฉันก็ไม่ค่อยจะได้ไปกราบท่านบ่อยนัก โดยที่รู้ว่า มีแม่อีกคนหนึ่งและมีน้อง ๆ ห้องที่สอง ซึ่งนับวันก็ยิ่งเติบโตมากขึ้น แต่เมื่อตนมีโอกาสก็จะไปกราบทั้งสองคน นอกจากนั้นยังให้ความเมตตาทุกกับน้องทุกคนโดยไม่ถือว่าเป็นลูกแม่ไหน

นาน ๆ ครั้ง พ่อจะมาเยี่ยมฉันที่บ้านและมาอย่างเรียบง่ายจริง ๆ แม้ขึ้นรถไฟจากสถานีสามเสนมาลงที่สถานีบางเขนแล้วก็เดินมาจนถึงบ้าน

ช่วงหลัง ๆ แม่เริ่มป่วยกระเสาะกระแสะ แต่มีสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งซึ่งฉันไม่เคยลืมคือ ทุกครั้งที่เดินทางออกจากบ้านและกลับเข้าบ้าน ไม่ว่าจะไปในหรือต่างประเทศ ฉันจะต้องเข้าไปหา แล้วเอามือท่านมากุมไว้พร้อมกับกราบลงที่ตักเสมอ แม้บรรดาศิษย์ที่เคยไปมาหาสู่อยู่กับบ้าน พอมาถึงก็จะเข้าไปหาและเรียกท่านว่า คุณย่า เช่นเดียว

แม่ฉันถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ.2528 ในขณะที่ตัวฉันเองมีอายุ 63 ปี เธอรู้ไหมว่า วันนั้นโดยที่ฉันไม่คาดคิดเลยแม้แต่น้อย คนได้เห็นภาพอันยิ่งใหญ่จริง ๆ สำหรับชีวิตนี้ ระหว่างพิธีอัญเชิญศพแม่ซึ่งใกล้จะเสร็จ ฉันได้เห็นภาพ พ่อซึ่งยืนสงบนิ่งอยู่ที่หัวนอนแม่ ค่อย ๆ เอามือข้างหนึ่งเอื้อมลงไปลูบผมแม่อย่างทูลถนอม ฉันไม่อาจรู้ได้ว่าใครเห็นบ้าง แต่อย่างน้อยลูกคนนี้ และเป็นคนโตซึ่งพ่อเคยพูดไว้กับแม่ตั้งแต่ฉันยังเล็กว่า "แม่เฝ้าเขาเป็นลูกคนโต ถ้าเอาไว้กับเราจะไม่ตีเท่าที่ควร"

เธอที่รักของฉันทุกคน ฉันเริ่มรู้สึกแล้วว่า คนเรียนมากแค่ไหนก็ตาม ทุกอย่างมันจบครบวงจรลงตรงนี้ทั้งหมด สุดแต่ใครจะตีความอย่างไร ฉันคิดได้ว่า การที่หลายคนหลงมองไปว่า ครอบครัวยุคเพราะพ่อกับแม่แยกกันก็ดี ครอบครัวยุคจะอบอุ่นเพราะพ่อแม่จะต้องเอาใจลูกก็ดี มันไม่จำเป็นเหตุผลสำคัญอะไรนัก ถ้าใครนำเอาความเชื่อลักษณะนี้ไปใช้อย่างขาดการเข้าถึงเหตุที่แท้จริงแล้ว ทุกสิ่งคงจะไปกันใหญ่

หลังจากนั้นฉันจึงตัดสินใจบวชให้แม่ แต่ถ้าใครมองได้ลึกซึ้งจริง ๆ แล้วคงรู้ว่า ฉันบวชให้กับตัวเอง ที่คิดได้ว่าคนได้รับสิ่งอันทรงคุณค่าเหนือเรื่องเงินและวัตถุ ซึ่งชำระเท่าไรก็คงไม่หมด

ระหว่างใช้ชีวิตบวช ฉันออกเดินธุดงค์ ฉันได้แง่คิดจากภาพชีวิตชาวบ้านนำมาเขียนได้ทุกวัน ซึ่งใครสนใจจะหาอ่านได้จากหนังสือธรรมะ ซึ่งรวมไว้ในห้องสมุดกล้วยไม้ระพีสาคริก ทำให้สรุปได้ว่า มองเห็นอะไรก็สามารถ

เชื่อมโยงความคิดถึงธรรมะให้ทุกเรื่อง

ระหว่างบวชอีกเช่นกัน ฉันได้เริ่มต้นเขียนเรื่อง "จากแม่บังเกิดเกล้าถึงแม่ธรณี" เนื่องจากมีอัฐแม่ใส่รูปร่างอยู่ที่ติดหมอนหนุนฉันที่วัดตลอดคืน ก่อนที่จะนำไปลอยทะเลในวันรุ่งขึ้น แม่ได้ช่วยจุฬาร่างกายให้ฉันเกิดและนำมาเขียน เพื่อทบทวนตัวเอง รวมทั้งฝากไว้ให้เธอทั้งหลายซึ่งเป็นชนรุ่นหลัง ให้นำไปสานต่อ

บทความเรื่องนี้ ได้มีผู้นำออกเผยแพร่ในที่ต่าง ๆ หลายแห่ง โดยเฉพาะ มูลนิธิสถานแสงอรุณ ได้นำลงพิมพ์เป็นส่วนหนึ่งในหนังสือชื่อ "หากไม่มีวันนั้น-ย่อมไม่มีวันนี้" สิ่งซึ่งแฝงอยู่ในส่วนลึกของบทความดังกล่าว ถ้าใครต้องการให้ฉันชี้แนะก็ขอกล่าวโดยสรุปว่า ความเห็นแก่ตัว ไม่ได้ช่วยให้ใครไปรอด อีกทั้งยังไม่ช่วยให้แต่ละคน เข้าถึงความสุขอย่างแท้จริง

"พ่อ" ซึ่งไม่เป็นเพียงพ่อ หากเป็นครูอันประเสริฐของชีวิตฉัน แม้ว่าระหว่างช่วงที่ฉันเล็กมาก จะตัดสินใจเอาฉันออกไปเผชิญปัญหาต่าง ๆ ของชีวิต ตามที่ได้เล่ามาแล้วแต่ช่วงแรก ๆ มาถึงช่วงนี้ ท่านเริ่มป่วยถึงกับต้องลงนอน แต่ทุกครั้งที่คุณไปกราบท่าน ฉันจะกราบท่านที่ห้าด้วยความรู้สึกอย่างลึกซึ้งจริง ๆ ซึ่งในหัวใจตัวเองซึ่งลึกลงไปถึงความสงบในระดับหนึ่ง เสมือนมีเสียงบอกไว้ว่า ถ้าเจ้าไม่มีวันนั้น ย่อมไม่มีวันนี้

อีกสิ่งหนึ่งซึ่งฉันยังจำได้ดีเสมอ สมัยที่ตนยังมีอายุยังไม่ถึง 20 ปี แม่เคยพูดให้ฟังว่า พ่อท่านไม่ยอมออกปากชมลูกคนไหนเลย เพราะประเดี๋ยวจะหลง ทำให้ล้มตัว ซึ่งถ้าใครฟังแล้วถามฉัน ก็คงตอบตามตรงว่า "เป็น-ความจริงอย่างนั้น"

ฉันเพิ่งมาได้ยินเป็นครั้งแรก เมื่อพ่ออายุ 90 ปีแล้ว และฉันเองก็มีอายุกว่า 60 ปีด้วย มันเป็นคำชมสั้น ๆ ครั้งแรกและครั้งสุดท้ายของชีวิตทั้งของพ่อและลูกคนนี้ โดยที่ฉันไม่ได้คาดคิดมาก่อนว่า "แม่! ลูกได้ช่วยพ่อเอาไว้มาก พ่อขอขอบใจ"

มันเป็นคำชมที่ลึกซึ้งและมีความหมายมาก เพราะฉันรู้อยู่เต็มอกว่า ตนไม่เคยให้ทรัพย์สินเงินทองอะไรแก่พ่อเลย ถ้าใครมองอีกด้านหนึ่งก็จะพบว่า ตนทำงานโดยมีหัวใจที่ใจให้คนอื่นมาตลอดชีวิต และไม่คิดที่จะเก็บทรัพย์สินเงินทองอะไรไว้เพื่อตัวเองเลย มีอะไรก็คิดถึงคนอื่นก่อนเสมอ แล้วมันจะมีอะไรเพื่อตัวได้มอบให้กับใครอีก

ดังนั้น ฉันจึงรู้อยู่เต็มอกว่า สิ่งที่คุณนั้นหมายถึงอะไร ซึ่งจริง ๆ แล้วตนก็ได้รับส่วนหนึ่งของสิ่งนี้มาจากพ่อ มันทำให้ตัวเองคิดทบทวนไปถึงคำพูดของพ่อในอดีต ซึ่งตนได้ยินมาตั้งแต่ยังเป็นเด็กว่า **ฉันไม่มีอะไรให้แก่นี้** นอกจากการศึกษา ตนค่อย ๆ มองเห็นภาพสังเคราะห์ของการศึกษาชัดเจนมากขึ้นเรื่อย ๆ มันเป็นคำที่มีความลึกซึ้งเหนือสิ่งใดทั้งหมด

* มาถึงขั้นนี้ หันมาพิจารณาสมบัติที่เป็นรูปวัตถุซึ่งพ่อให้ไว้กับฉัน มันมีอยู่เพียงชิ้นเดียว นั่นคือ "ไวโอลินตัวโปรด" ซึ่งฉันเองมีโอกาสสัมผัสมาตั้งแต่พอจำความได้ พ่อไปทำงานในวังจนกระทั่งคิดคืนใจกลับบ้าน แต่ไม่ว่าจะกลับกี่ครั้งก็เห็นแก่ใจ ก่อนเข้านอนพ่อจะคล้องออกมายื่นสีไวโอลินตัวนี้อยู่ที่หน้าระเบียง เรือนไม้ห้องแถวชั้นเดียวซึ่งมันเป็นศูนย์รวมดวงวิญญาณของเรา

ขณะนั้นฉันมีอายุได้เพียง 5-6 ขวบ กว่าพ่อจะกลับมาตนก็เข้านอนแล้ว แต่มักจะถูกปลุกให้ตื่นขึ้นจากเสียงไวโอลินตัวนี้เสมอ ๆ ถ้าจะฟังเสียงเพลงที่พ่อเล่น อาจพูดว่านิ้วแข็ง ๆ แขนที่สั่นก็แข็งทื่อ แต่นั่นมันไม่ใช่ของจริง ถ้าอย่างนั้นของจริงมันอยู่ที่ไหนล่ะ ? เอาละเธอที่รักของฉัน ฉันจะบอกให้เธอรู้เดี๋ยวนี้ และ ก็เชื่อว่า เธอคงสามารถรับข้อมูลนี้ได้แน่นอน ไม่ว่าได้มากได้น้อย

แม้วันนั้นมันจะผ่านพ้นมาแล้วกว่า 70 ปี แต่ทุกวันนี้ ฉันจับไวโอลินตัวนี้ขึ้นมาสักครั้งใด ภายในหัวใจตัวเองจะปรากฏภาพพ่อขึ้นมาไม่ให้เห็นได้ แสดงว่าวิญญาณเราสองคนยังคงอยู่ด้วยกันแน่ มันคงไม่ได้หมายความว่าอย่างไรหลาย ๆ คนคิดกันเองว่า ขอให้ปล่อยไปเป็นอิสระเถิด

หากหมายถึงอีกด้านหนึ่ง ซึ่งได้แก่กระแสวิญญาณที่เป็นพื้นฐานรองรับอุดมการณ์ ซึ่งมุ่งให้นำปฏิบัติในสิ่งที่
เข้าถึงเหตุและผล เพื่อหวังความสุขทั้งแก่ตนและสังคมร่วมกัน

นี่แหละเธอ คือเหตุหนึ่งซึ่งทำให้หลายครั้งหลายหน ฉันจับใจโอดินตัวนี้ขึ้นมาพิจารณา ไม่ว่าจะนำมาใส่ใน
โลกาไหน ภายในหัวใจมักจะรู้สึกซึ่งจนน้ำตาซึม ด้วยความปิติที่ได้รับสิ่งอันทรงคุณค่าจากพ่อผู้เป็นครูอันยิ่งใหญ่
ของลูกหลาน

เธอที่ฉันรักและทูลน้อม ฉันเชื่อว่าโดยธรรมชาติแล้ว น่าจะมีเธอซึ่งสามารถรับวิญญาณจากฉันได้แน่ ไม่
ว่าจะผ่านสื่อรูปแบบไหนก็สุดแล้วแต่ หากสื่อที่สำคัญที่สุดน่าจะให้แก่การปฏิบัติซึ่งช่วยให้เห็นความจริง จึงขอฝากไว้
ให้รักษามันไว้ให้มั่นคงตลอดไปเถิด แล้วเธอจะพบว่า วิญญาณฉันคงติดตามเธอไปช่วยประคับประคองชีวิตให้สามารถ
รักษาคุณค่าความเป็นคนไว้ได้ตลอดไป

เรื่องราวของครูควรวจที่ไท่ ?

ที่ฉันกล่าวไว้ในช่วงเริ่มต้นว่า "พยายามศึกษาทุกหอยของครูที่หลังลงสู่พื้นดินนี้ มันหมายถึงจิตวิญญาณซึ่ง
อุทิศให้กับความสุขของมวลมนุษยชาติ หลายคนอาจตั้งข้อสงสัยไว้ในใจ หากอ่านเนื้อหาสาระเท่าที่กล่าวมาแล้ว
ทั้งหมด ด้วยมีเหตุซึ่งชวนให้น่าไปคิดค้นหาความจริง จากจิตวิญญาณตัวเอง ซึ่งน่าจะมียู่แล้วตามสมควร น่าจะ
เข้าใจเหตุและผลได้ทั้งสองด้าน

ตราบโคที่พิเศษแม้เยาวชนทั่วไปมีทุกข์ ตนย่อมรู้สึกผูกพันอยู่กับความทุกข์ซึ่งพึงมีหน้าที่ร่วมกันแก้ไข ตราบ
ใดตราบว่า ชีวิตศิษย์รวมทั้งเยาวชนทั่วไป ประสพความสุขความสำเร็จบนพื้นฐานความเป็นคนที่สมบูรณ์ครบถ้วน
ตนย่อมมีความสุขด้วย ไม่ว่าจะตัวจะอยู่ที่ไหนก็ตาม หมายถึงพยายามหาความปิติยินดีซึ่งมีความลึกซึ้งถึงรากฐาน

เราจึงน่าจะเข้าใจได้ว่า ความเป็นครูคือความยิ่งใหญ่ในแผ่นดิน ซึ่งผู้ยิ่งใหญ่จริงย่อมมีจิตวิญญาณอยู่ที่พื้น
ดิน ดังที่ฉันได้พูดไว้แล้วว่า ยิ่งสูงก็ยิ่งต่ำ ไม่ใช่ยิ่งสูงก็ยิ่งสูงซึ่งในที่สุดย่อมทั้งลงมาอย่างไม่มีอะไรเหลืออยู่
ต่อไป

ครูก็แทนงานได้ทุกอย่าง และเข้าได้กับทุกคน แต่ที่เป็นธรรมชาติที่สุดน่าจะให้แก่ความรักและการร่วม
ทำงานในลักษณะรับใช้ชนรุ่นหลัง จึงจะถือว่าเป็นครูผู้มีรากฐานลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ทำไมคนทั่วไปถึงได้เห็นหน้าฉันเป็นกล้วยไม้กันไปแทบจะหมด ?

มาถึงช่วงนี้ ฉันควรจะนำปัญหานี้มาเฉลย ถ้าเธอไม่ยึดติดยึดตามมากเกินไปจนทำให้มองทวนกลับทิศทาง
ได้ยาก ก็คงจะสามารถหันกลับมามองความจริงซึ่งอยู่ในอีกด้านหนึ่ง ช่วยให้เห็นคำตอบได้ชัดเจนว่า ก็เป็นเพราะ
เหตุว่าในยุคนี้ คนส่วนใหญ่ ยึดติดอยู่กับสิ่งซึ่งไม่ใช่คนมากกว่า จึงทำให้มองได้ไม่ถึงคน

ฉันมีข้อเขียนบทหนึ่งซึ่ง เขียนไว้เมื่อไม่นานมานี้ จึงใคร่ขอฝากไว้ ณ โอกาสนี้ เพื่อช่วยให้แต่ละคนมองเห็น
ว่า ตนจับเรื่องกล้วยไม้ขึ้นมาทำอย่างจริงจังเพราะอะไร ทั้ง ๆ ที่ตัวเองก็ไม่ได้เรียนกล้วยไม้มาจากที่ไท่ ส่วน
สิ่งซึ่งมันเป็นไปได้จนกระทั่งทำให้กล้วยไม้ขยายขอบข่ายไปทั่วโลก มันเพราะอะไรกันแน่ ขอให้ เธอแต่ละคนลอง
อ่านแง่คิดซึ่งฉันระบายออกมาจากวิญญาณตัวเองตั้งแต่ตอนเด็กที่รักทุกคน เชื่อว่าจะช่วยให้คิดกันได้บ้างไม่มาก
ก็น้อย ทั้งนี้และทั้งนั้นสุดแต่บุญและกรรมของแต่ละคนซึ่งฉันไม่เคยถือสาใครทั้งนั้น

กิจกรรมซึ่งฉันทักพบจากการทำงานเรื่องกล้วยไม้

แม้ว่าวัยฉันจะเข้าเกณฑ์ 78 ปีแล้วก็ตาม แต่ตนก็ไม่เคยล้มเลยแม้แต่น้อยว่า ตัวเองได้ เริ่มต้นบรรจงเพาะกล้วยไม้เมล็ดแรก ลงบนพื้นโลกใบนี้ด้วยความรู้สึกรักและทศุณยอมตั้งแต่พอจะจำความได้ โดยเหตุที่รู้ดีว่า สิ่งนี้เกิดจากจิตวิญญาณฉันเองซึ่งหยั่งรากลงลึกซึ่งมาตั้งแต่เกิด

หลังจากนั้นเป็นต้นมา ฉันก็มุ่งมั่นรดน้ำใส่ปุ๋ยและบำรุงรักษาอย่างฝังจิตฝังใจมาโดยตลอด จนกระทั่งชีวิตน้อย ๆ นั้น มีโอกาสเจริญเติบโตใหญ่ขึ้นมา และให้ดอกสวยสดงดงามเป็นที่ประทับใจแก่ตน รวมถึงผู้คนทั้งหลายซึ่งมากหน้าหลายตา โดยเฉพาะลูกหลานทุกคนอันเป็นที่รักของฉัน ซึ่งกำลังเดินตามมาบนวิถีทางเดียวกัน ให้ได้มีโอกาสชื่นชมอย่างกว้างขวาง อีกทั้งหวังว่า เขาเหล่านั้นคงจะร่วมกันทศุณยอมเพื่อให้สิ่งซึ่งฉันได้ เริ่มต้นไว้แล้ว สามารถสืบทอดชีวิตอันงดงามต่อไปอีก

อย่างไรก็ตาม ขอได้โปรดเข้าใจว่า กล้วยไม้พันธุ์ไหนที่พันธุ์กรรมคาซึ่งแต่ละคนมีโอกาสพบเห็นกันได้ทั่วไปในปัจจุบันนี้ หากเป็นพันธุ์ที่ฉันตั้งชื่อว่า "ความรัก" ซึ่งคนมุ่งมั่นอย่างแน่วแน่ ที่จะปลูกไว้ให้เพื่อน - ร่วมโลกได้มีโอกาสชื่นชมอย่างทั่วถึงกันเป็นธรรมชาติ

ทั้งนี้และทั้งนั้น เพื่อหวังความสงบสุขร่วมกันของมวลมนุษยชาติ อันเชื่อได้ว่าน่าจะเป็นที่ปรารถนาของแต่ละคนผู้เกิดมาสู่โลกนี้

เพียงขอวิงวอนไว้ ณ ที่นี้ว่า จงร่วมแรงร่วมใจกันทศุณยอมไว้ให้ดีที่สุดด้วยเถิด ขออย่าได้แสดง - ความเห็นแก่ตัวแย้งชิงกัน ซึ่งจะส่งผลทำลายชีวิตที่ต้องการความเมตตา นี้เลย

ส่วนตัวฉันเองนั้น ในที่สุดก็คงต้องผ่านพ้นไปตามสังขธรรมซึ่งไม่อาจหวนกลับมาได้อีก ไม่ว่าจะเร็วหรือช้า ส่วนวิญญาณอันแท้จริงนั้น อาจได้รับการถ่ายทอดสู่ใครก็ได้ซึ่งเป็นชนรุ่นหลัง จึงใคร่ขอฝากไว้ว่า จงทำอย่างดีที่สุดต่อไปเถิดที่รัก เพื่อความเจริญในธรรมชาติแห่งตน ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ทุกคนผู้อยู่ร่วมโลกใบเดียวกันกับเรา นอกจากนี้ยังมีผลส่งเสริมวิญญาณฉันให้ไปสู่ความสุขลึกซึ่งยิ่งขึ้นอีกด้วย

โค้งสุดท้ายของชีวิต

เธอที่รักของฉันทุกคน ก่อนอื่นโปรดอย่านำเอาความหมายของคำว่า "โค้งสุดท้ายของชีวิต" ไปผูกติดไว้กับวัยตัวเองแล้วพูดว่า ชีวิตยังไม่ทันจะแก่ คงไม่ต้องไปคิดถึงเรื่องนี้

สำหรับผู้ที่ได้ถึงความจริงย่อมรู้ว่า สิ่งซึ่งปรากฏหลากหลายอยู่ในโลก ย่อมมีพื้นฐานเป็นของตัวเอง โดยเฉพาะ คั้งนั้นถ้ารากฐานคนคิดขาดอิสระ ย่อมมีแนวโน้มนำสิ่งต่าง ๆ มาผูกติดกันทำให้เกิดภาวะสับสนจนในที่สุด วิถีชีวิตตัวเองนั้นแหละ ที่จะถูกจุกให้ตกต่ำลงไป ทำให้สูญเสียความเป็นคนไปเรื่อย ๆ

คั้งนั้น ความรู้ความเข้าใจคำว่า โค้งสุดท้ายของชีวิต จึงเกิดจากรากฐานความรู้สึกของแต่ละคนได้อย่างอิสระ โดยไม่จำกัคว่าจะต้องเป็นผู้สูงอายุนั้น หากเกิดขึ้นกับใครตั้งแต่วัยยังไม่มากนัก ย่อมถือวาคือ "บุญ" ซึ่งตนได้สะสมมาถึงระดับหนึ่งแล้ว

จึงสรุปได้ว่า ไม่ว่าสังขมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แม้ตัวเองอาจรู้สึกวาค้นจำต้องยืนอย่างโดดเดี่ยว ในขณะที่พบความจริงวาคเพื่อน ๆ ซึ่งเคยอยู่รอบข้างถูกกลืนไปเรื่อย ๆ หากยังมั่นคงอยู่ได้ ย่อมมีแต่ผลดีแก่ตนเองมากขึ้น